

Szanowni Państwo –  
Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych,  
Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Rok szkolny 2014/2015 został ogłoszony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej Rokiem Szkoły Zawodowców. Taka decyzja jest zwróceniem szczególnej uwagi na szkolnictwo zawodowe. Ta sfera kształcenia stanowi od wielu lat przedmiot szerokiej społecznej dyskusji – środowiska oświatowego, pracodawców, samorządów. Należy podkreślić, że to dyskusja niełatwa. Z jednej strony są oczekiwania młodych ludzi, którzy po ukończeniu szkoły chcieliby podjąć satysfakcjonującą pracę w swoim zawodzie, ale których aspiracje są ograniczane przez zjawisko bezrobocia, z drugiej strony – promocja wyższego wykształcenia deprecjonująca szkoły zawodowe, a z trzeciej – świadomość, że jest to kształcenie wymagające znacznych nakładów finansowych. Fachowcy znaleźliby jeszcze wiele aspektów tej dyskusji. Oczywiście rozmowa jest potrzebna, ale przychodzi czas, kiedy jej efekty trzeba przełożyć na działanie. Tutaj klucz do sukcesu wydaje się być prosty – trzeba policzyć, ilu pracowników w danym zawodzie znajdzie w określonym czasie pracę na danym terenie. Niestety, jesteśmy jednym z niewielu krajów, który nie dysponuje prognozami na temat przyszłego zapotrzebowania na kadry, a jednym z powodów bezrobocia jest oderwanie struktur kształcenia od struktur popytu na pracę.

Zatem czas na odbudowę szkolnictwa zawodowego. To praca na parę lat, ale na pewno wielką szansą na sukces w tej sferze jest stworzenie skutecznej strategii. Kształcenie zawodowe musi odpowiadać na potrzeby pracodawców. W tym miejscu trzeba oddać głos Pani Minister Joannie Kluzik-Rostkowskiej: *Jednym z priorytetów jest współpraca z pracodawcami. Dopasujemy kształcenie zawodowe do potrzeb rynku pracy, przygotujemy uczniów do podjęcia zawodu, zorganizujemy praktyki. Będziemy aktywnie pośredniczyć we współpracy pracodawców i szkół. Będziemy też robić wszystko, aby poprawić jakość i efektywność kształcenia zawodowego, zwiększyć jego atrakcyjność i dostępność. Stworzymy mapę zawodów i szkół, a także portal doradztwa edukacyjno-zawodowego. Pokażemy ofertę szkół zawodowych, wypromujemy dobre praktyki.* Te deklaracje zostały wypowiedziane na konferencji inauguracyjnej Rok Szkoły Zawodowców. Ważne i optymistyczne słowa padły też podczas marcowej konferencji w Katowicach z udziałem Pani Minister: *Chcemy i możemy ściśle współpracować ze specjalnymi strefami ekonomicznymi. To bardzo ważny instrument pozyskiwania wiedzy o rynku i jego potrzebach, w tym o wolnych miejscach pracy. Część ze środków z nowej perspektywy finansowej UE jest dedykowana bezpośrednio pracodawcom. Kierujemy 5000 zł na ucznia, który zostanie przyjęty na praktyki. Śląsk ma na szkolnictwo zawodowe 18 mln euro. To więcej niż inni. Firmy mogą zgłaszać się do marszałka po pieniądze. Warunkiem jest współpraca ze szkołą zawodową.*

Kształcenie zawodowe to także wyzwanie i możliwość realizacji wielu ważnych zadań dla systemu doskonalenia nauczycieli. Wsparcie kadry szkół w profesjonalnej realizacji zadań, poprawa jakości i efektywności kształcenia zawodowego oraz podniesienie jego atrakcyjności to tylko niektóre z priorytetów do zrealizowania w RODN „WOM” w Katowicach. Jesteśmy po to, aby skutecznie i sensownie wspierać system edukacji, dlatego z entuzjazmem niezbędnym dla zmian podejmiemy to wyzwanie.

Z wiosennymi pozdrowieniami –  
Anna Zakrzewska-Zamora  
dyrektor RODN „WOM”  
w Katowicach

## Szanowni Państwo!

*Niniejszy numer Forum Nauczycieli otwiera tekst poświęcony tegorocznej maturze z języka polskiego. Wiele w tym egzaminie się zmieniło, konieczna jest więc inne do niego przygotowanie. O tym, jak to zrobić pisze prof. E. Jaskóła.*

*Nasz świat staje się coraz bardziej cyfrowy. A to – jak twierdzi autorka kolejnego tekstu – jest wystarczającym argumentem za tym, by nauka programowania stała się istotnym elementem edukacji.*

*Po raz kolejny doświadczeni dyrektorzy działający w Klubie Q Jakości dzielą się swoim doświadczeniem, tym razem pisząc o prowadzeniu obserwacji poświęconej wykorzystaniu oceniania kształtującego na lekcji.*

*Niezbędne kompendium wiedzy prawnej (w tym wykaz obowiązujących aktów prawnych) związanych z organizacją imprez sportowych, wycieczek itp., znajdziecie Państwo w tekście skierowanym głównie do nauczycieli wychowania fizycznego. Sądzę jednak, że z zainteresowaniem przeczytają go wszyscy nauczyciele organizujący różnego rodzaju imprezy w szkole.*

*Tekst z cyklu Porozmawiajmy o... jest odpowiedzią na pytania naszych czytelników. Tym razem dotyczy nauczania indywidualnego i wielu z tym związanych problemów natury organizacyjnej i prawnej.*

*Wprowadzenie w życie reformy podręcznikowej to także olbrzymie przedsięwzięcie organizacyjne, logistyczne i finansowe. Refleksją o praktycznych problemach z tym związanych dzieli się z Państwem dyrektor szkoły i zarazem bibliotekarz.*

*Kontynuacją rozważań na temat kształtowania umiejętności zawodowych jest opis metody tekstu przewodniego. Piszemy o tym, jak bardzo jest użyteczna, efektywna, a to, jak ją można wykorzystać na lekcjach, ilustrujemy przykładami.*

*Kontynuujemy też cykl artykułów związanych z edukacją regionalną, tym razem o tym, jak teatry szkolne mogą przyczynić się do jej rozwoju.*

*Na koniec tego numer naszego Forum znajdziecie Państwo nagrodzony scenariusze lekcji z języka polskiego oraz scenariusze zajęć inspirowane wystawą poświęconą Henrykowi Sławikowi.*

\* \* \*

*Wszystkim naszym czytelnikom, autorom, współpracownikom życzymy dobrych, ciepłych, serdecznych Świąt Wielkiej Nocy.*

Redakcja

# SYNTEZA PRZEDMATURALNA – przygotowanie do matury z języka polskiego w 2015 roku

EWA JASKÓŁA

**A**bsolwenci szkoły średniej, przygotowując się do egzaminu maturalnego w 2015 roku, będą pisali rozprawkę interpretacyjną lub rozprawkę problemową. Rozprawkę interpretacyjną napiszą na podstawie danego im utworu poetyckiego, rozprawkę problemową z wykorzystaniem danego im fragmentu tekstu. W drugim przypadku, ich zadaniem będzie rozważenie postawionego w temacie problemu w odniesieniu do znanych sobie tekstów kultury (utworów literackich, filmowych, teatralnych). Egzamin pisemny na poziomie podstawowym będzie więc sprawdzał umiejętność stawiania tez (hipotez) i budowania argumentacji. Argumentacja pokaże sposób myślenia oraz operatywność wiedzy abiturientów. Egzamin ustny będzie natomiast sprawdzał umiejętność wypowiadania się na temat różnych tekstów kultury (literackich i nieliterackich) oraz zagadnień z zakresu wiedzy i świadomości językowej. Podstawą wypowiedzi będzie zawsze jakiś dany do interpretacji tekst kultury lub fragment tekstu popularnego, ewentualnie popularnonaukowego.

Założenia egzaminacyjne pokazują, że nauczanie historii literatury nie jest już kwestią pierwszorzędą. Jej miejsce zajmuje lektura tekstu literackiego oraz innych tekstów kultury. Młodzież, poznając utwory oraz dzieła sztuki

malarzkiej, architektury, muzyki, a także różnych tworów sztuki plastycznej (plakat, instalacja, rzeźba itp.), uczy się jednocześnie rozpoznawać ich cechy charakterystyczne, przypisuje do określonej epoki, rozważa problemy natury egzystencjalnej charakterystyczne dla danego czasu, porównuje je z własnymi doświadczeniami oraz rozważa zagadnienia etyczne i estetyczne.

Widać zatem, że osoby czytane i zorientowane w różnych zjawiskach kultury mają większe szanse, by dobrze zdać egzamin maturalny. Zadaniem nauczyciela jest więc zmotywowanie uczniów i umożliwienie im takich działań, które będą wymagały od nich kojarzenia różnych zjawisk literackich i kulturowych, co w konsekwencji doprowadzi do umiejętności mówienia i pisanie o nich.

Założenia maturalne wymagają przebudowania sposobu myślenia o syntezie określanej często przedmaturalną. Ponieważ nie historia literatury stanowi najważniejszy punkt odniesienia, a sam tekst kultury, wokół którego uczeń ma budować narrację interpretacyjną, warto lekcje syntezy zbudować wokół tekstu, który będzie odsyłał do różnych zjawisk kultury i różnych epok.

▣ **Temat zajęć:** *Gra z motywem biblijnym w literaturze i malarstwie.*

▣ **Schemat postępowania** (czas trwania zajęć: 2 do 3 godzin lekcyjnych)

1. Uczniowie otrzymują polecenia:
  - ▣ Odszukać w *Biblii Tysiąclecia* historię o Sodomie i Gomorze, przeczytać ją wraz z objaśnieniami. [19 Rdz (*Księga Rodzaju*) może być także skserowany i rozdany uczniom na lekcji.]
  - ▣ Grupa uczniów (3 do 5 osób) zainteresowanych *Biblią* lub wyznaczonych przez nauczyciela, albo chętnych do wykonania dodatkowej pracy odszukuje w Rdz wcześniejszą historię Lota, bratanka Abrahama.

## Zniszczenie Sodomy i Gomory<sup>1</sup>

**19,1** Owi dwaj aniołowie przybyli do Sodomy wieczorem, kiedy to Lot siedział w bramie Sodomy. Gdy Lot ich ujrzał, wyszedł naprzeciw nich i oddawszy im pokłon do ziemi **2** rzekł: „Raczej, panowie moi, zajść do domu sługi waszego na nocleg; obmyjcie sobie nogi, a rano pójdziecie w dalszą drogę”. Ale oni mu rzekli: „Nie! Spędzimy noc na dworze”. **3** Gdy on usilnie ich prosił, zgodzili się i weszli do jego domu. On zaś przygotował wieczerzę, poleciwszy upiec chleba praśnego. I posilili się. **4** Zanim jeszcze udali się na spoczynek, mieszkający w Sodomie mężczyźni, młodzi i starzy, ze wszystkich stron miasta, otoczyli dom, **5** wywołali Lota i rzekli do niego: „Gdzie tu są ci ludzie, którzy przyszli do ciebie tego wieczoru? Wyprowadź ich do nas, abyśmy mogli z nimi poswawolić!” **6** Lot, który wyszedł do nich do wejścia, zaryglowawszy za sobą drzwi, **7** rzekł im: „Bracia moi, proszę was, nie dopuszczajcie się tego występku! **2\_8** Mam dwie córki, które jeszcze nie żyły z mężczyzną, pozwólcie, że je wyprowadzę do

<sup>1</sup> Rdz 19, 1 – Jest to religijne wytłumaczenie zagłady miast leżących w południowej części doliny Jordanu, co nastąpiło wskutek wstrząsu tektonicznego. Archeologia potwierdza fakt uprzedniego zamieszkania okolic Morza Martwego. Opis widzący w tej zagładzie karę Bożą za zepsucie obyczajów. Echo Sodomy i Gomory powtarza się w całym *Piśmie św.* (Pwt 29,22; Mdr 10,6; Iz 1,9; Iz 13,19; Jr 49,18; Jr 50,40; Am 4,11; Mt 10,15; Mt 11,23n; Łk 10,12; Łk 17,28; 2 P 2,6; Jud 1,7; Ap 11,8). Rdz 19, 7 – Surową ocenę tego zbrodniczego zob.: Kpł 18,22; Kpł 20,13; Rz 1,26n; 1 Kor 6,9; 1 Tm 1,10.

Rdz 19, 8 – Propozycja Lota jest, oczywiście, niemoralna; odzwierciedla ona prymitywną moralność ówczesną, według której prawo gościnności wyżej ceniono niż cześć kobiety (por. Rdz 12,13).

Rdz 19, 22 – Dopatrzone się związku ze słowem *misear* – „mało”, „nic”.

Rdz 19, 26 – Typ ukaranego nieposłuszeństwa (por. Mdr 10,7; Łk 17,32). Jednocześnie zapewne jest to ludowe wyjaśnienie znaczenia jakiegoś bloku solnego o ludzkich kształtach.

Rdz 19, 30 – Stanowczy zakaz kazirodztwa (Kpł 18,6-18; Pwt 27,20.23) oraz fakt gorszącego wpływu Moabitów (Lb 25,1-3) pozwalają przypuszczać, że ten urywek stanowi oparte na podaniach ludowych pogardliwe „wyjaśnienie” pochodzenia dwóch ludów – Ammonitów i Moabitów, z którymi Izrael pozostawał w nieprzyjaznej nakazanej Prawem (Pwt 23,4n) i w ciągłych walkach. Przybliżone etymologie popularne: *Ben-Ammi* = „syn mego krewnego”, *Moab* = „pochodzący od ojca”.

was; postąpicie z nimi, jak się wam podoba, bylebyście tym ludziom niczego nie czynili, bo przecież są oni pod moim dachem!" **3 9** Ale oni krzyknęli: „Odejdź precz!” I mówili: „Sam jest tu przybyszem i śmie nami rządzić! Jeszcze gorzej z tobą możemy postąpić niż z nimi!” I rzucili się gwałtownie na tego męża, na Lota, inni zaś przybliżyli się, aby wyważyć drzwi. **10** Wtedy ci dwaj mężowie, wsunąwszy ręce, przyciągnęli Lota ku sobie do wnętrza domu i zaryglowali drzwi. **11** Tych zaś mężczyzn u drzwi domu, młodych i starych porazili ślepotą. To też na próżno usiłowali oni odnaleźć wejście.

**12** A potem ci dwaj mężowie rzekli do Lota: „Kogokolwiek jeszcze masz w tym mieście, zięcia, synów i córki oraz wszystkich bliskich, wyprowadź stąd. **13** Mamy bowiem zamiar zniszczyć to miasto, ponieważ oskarżenie przeciw niemu do Pana tak się wzmogło, że Pan posłał nas, aby je zniszczyć”. **14** Wyszedł więc Lot, aby powiedzieć tym, którzy jako [przyszli] zięciowie mieli wziąć jego córki za żony: „Chodźcie, wyjdźcie z tego miasta, bo Pan ma je zniszczyć!” Oni jednak myśleli, że on żartuje.

**15** Gdy już zaczynało świtać, aniołowie przynaglali Lota, mówiąc: „Prędeż, weź żonę i córki, które są przy tobie, abyś nie zginął z winy tego miasta”. **16** Kiedy zaś on zwlekał, mężowie ci chwycili go, jego żonę i dwie córki za ręce – Pan bowiem litował się nad nim – i wyciągnęli ich, i wyprowadzili poza miasto. **17** A gdy ich już wyprowadzili z miasta, rzekł jeden z nich: „Uchodź, abyś ocalił swe życie. Nie oglądaj się za siebie i nie zatrzymuj się nigdzie w tej okolicy, ale szukaj schronienia w górach, bo inaczej zginiesz!”

**18** Ale Lot rzekł do nich: „Nie, panie mój! **19** Jeśli darzysz twego sługę życzliwością, uczyni większą łaskę niż ta, którą mi wyświadczyłeś, ratując mi życie: bo ja nie mogę szukać schronienia w górach, aby tam nie dosięgło mnie nieszczęście i abym nie zginął. **20** Oto jest tu w pobliżu miasto, do którego mógłbym uciec. A choć jest ono małe, w nim znajdę schronienie. Czyż nie jest ono małe? Ja zaś będę mógł ocalić życie”. **21** Odpowiedział mu: „Przychylam się i do tej twojej prośby; nie zniszczę więc miasta, o którym mówisz. **22** Szybko zatem schroń się w nim, bo nie mogę dokonać zniszczenia, dopóki tam nie wejdiesz”. Dlatego dano temu miastu nazwę Soar **4**.

**23** Słońce weszło już nad ziemią, gdy Lot przybył do Soaru. **24** A wtedy Pan spuścił na Sodomę i Gomorę deszcz siarki i ognia od Pana <z nieba>. **25** I tak zniszczył te miasta oraz całą okolicę wraz ze wszystkimi mieszkańcami miast, a także roślinność. **26** Żona Lota, która szła za nim, obejrzała się i stała się słupem soli **5**.

**27** Abraham, wstawszy rano, udał się na to miejsce, na którym przedtem stał przed Panem. **28** I gdy spojrział w stronę Sodomy i Gomory i na cały obszar dookoła, zobaczył unoszący się nad ziemią gęsty dym, jak gdyby z pieca, w którym topią metal.

**29** Tak więc Bóg, niszcząc okoliczne miasta, przez wzgląd na Abrahama ocalał Lota od zagłady, jakiej uległy te miasta, w których Lot przedtem mieszkał.

### Występek córek Lota 6

**30** Lot wyszedł z Soaru i zamieszkał wraz z dwiema swymi córkami w górach, gdyż bał się pozostawać w tym mieście.

A gdy mieszkał z dwiema swymi córkami w pieczarze, **31** rzekła starsza do młodszej: „Ojciec nasz wprawdzie już stary, ale nie ma w tej okolicy mężczyzny, który by przyszedł do nas na sposób wszystkim właściwy. **32** Chodź więc, upoimy ojca naszego winem i położymy się z nim, a tak będziemy miały potomstwo z ojca naszego”. **33** Upoiły więc swego ojca winem tej samej nocy; wtedy starsza poszła i położyła się przy ojcu swoim, on zaś nawet nie wiedział ani kiedy się kładła, ani kiedy wstała.

**34** Nazajutrz rzekła starsza do młodszej: „Oto ostatniej nocy ja spałam z ojcem; upómy go winem także tej nocy i idź ty, i śpij z nim, abyśmy obie miały potomstwo z ojca naszego”. **35** Upoiły więc i tej nocy ojca swego winem i poszła młodsza i położyła się przy nim; a on nawet nie wiedział, kiedy się kładła i kiedy wstała. **36** I tak obie córki Lota stały się brzemienne za sprawą swego ojca.

**37** Starsza, urodziwszy potem syna, dała mu imię Moab. Ten był praojcem dzisiejszych Moabitów. **38** Młodsza również urodziła syna i nazwała go Ben-Ammi. Ten zaś stał się praojcem dzisiejszych Ammonitów.

2. Rozmowa o postawach Lota, jego żony i córek:

➤ Co na podstawie biblijnego przekła-

zu można powiedzieć o Locie? Kim był? Jaką prezentował postawę wobec Boga i ludzi?

- Czego dowiaduje się czytelnik *Biblii* o żonie Lota? Co Księga mówi o jej losie?
- Jakie kulturowe przesłanki, dotyczące zachowań wobec gości i kobiet, można odczytać z postawy Lota?
- Jak postawę Lota i jego żony oceniać może współczesny człowiek?
- Czego o sobie (jako człowieku) dowiadujesz się z historii Lota, jego żony i córek?

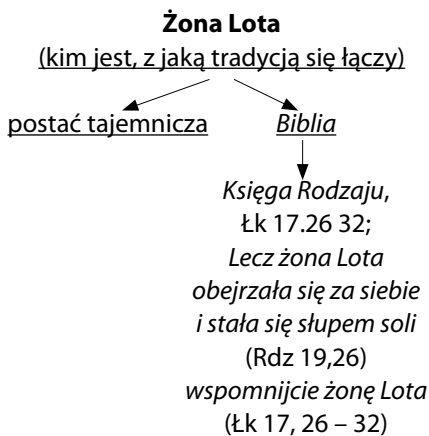
➤ **Komentarz:** Przedstawiony fragment *Biblii* i rozmowa o nim stanowi przygotowanie do interpretacji motywu Lota, jego żony i córek w malarstwie i w poezji. Rozmowa ta powinna uświadomić uczniom, że *Biblia* jest źródłem tematów i motywów, które mogą być interpretowane z perspektywy kulturowej. Uczniowie mogą być poproszeni o to, by sami sformułowali pytania, jakie nasuwają się im po lekturze tekstu. Pytania przedstawione wyżej mogą być uzupełnieniem do problemów stawianych przez uczniów. Pokazują także sposób wnikliwego czytania tekstu; przechodzenie od refleksji:

- jaką informację o bohaterze przekazuje mi tekst;
  - co o mentalności człowieka i kulturze czasów, w jakich powstał, mówi czytany tekst;
- do interpretacji:
- postawy bohaterów z czasów biblijnych z perspektywy współczesnego człowieka;
  - *mojej* sytuacji egzystencjalnej w kontekście tzw. *Księgi pierwszej*, jaką jest dla kultury europejskiej *Biblia*.

Takie postępowanie dydaktyczne zmierza do doskonalenia umiejętności analizy oraz interpretacji tekstu kultury.

3. Po rozmowie uczniowie powinni poszukać najbardziej adekwatnego określenia dla postaci żony Lota ukazanej w *Biblii*. Chodzi o to, by w procesie burzy mózgów znaleźli jedną cechę, odpowiadającą sposobowi jej przedstawienia. Trudno jednoznacznie przewidzieć uczniowskie tropy, ale wydaje

się, że będą zmierzać ku uchwyceniu: niedookreśloności, tajemniczości, zagadkowości, może mglistości, czy innej niedocieczoności tej postaci, które wynikają z niezwykle skondensowanego sposobu jej przedstawienia. Warto sporządzić wspólnie rodzaj mapy mentalnej, która unaoczní źródło tej postaci.



Jakie pytania prowokuje tajemnicza postać?

- Kim była?
- Dlaczego się obejrzała?
- Dlaczego została zamieniona akuratu w słup soli?
- Dlaczego taką poniosła karę?
- .....

Kto zadaje pytania i kto próbuje na nie odpowiadać?

- każdy z nas;
- poeci, pisarze, artyści;
- malarze;
- autorzy różnych interpretacji biblijnych;
- .....



Źródło:

[http://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%BBona\\_Lota](http://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%BBona_Lota)

Historia opowiedziana w biblijnej *Księdze Rodzaju* może stanowić próbę wyjaśnienia powstania skalnej postaci na wzgórzach nad Morzem Martwym.

4. Co dzieje się z motywem biblijnym we współczesnej poezji? Uczniowie rozważają problem po lekturze wiersza Wisławy Szymborskiej.

#### Wisława Szymborska: *Żona Lota*

*Obejrzałam się podobno z ciekawości.  
Ale prócz ciekawości mogłam mieć inne powody.  
Obejrzałam się z żalu za miską ze srebra  
Przez nieuwagę – wiążąc rzemyk u sandała.  
Aby nie patrzeć dłużej w sprawiedliwy kark  
męża mego, Lota.  
Z nagłej pewności, że gdybym umarła,  
nawet by nie przystanął.  
Z nieposłuszeństwa pokornych.  
W nadsluchiowaniu pogoni.  
Tknięta ciszą, w nadziei, że Bóg się rozmyślił.  
Dwie nasze córki zniknęły już za szczytem  
wzgórza.  
Poczułam w sobie starość. Oddalenie.  
Czczość wędrowania. Senność.  
Obejrzałam się kładąc na ziemi tobolek.  
Obejrzałam się z trwogi, gdzie uczynić  
krok.  
Na mojej ścieżce zjawiły się węże,  
Pająki, myszy polne i piskłeta sępów.  
Już ani dobre, ani złe – po prostu wszystko,  
co żyło,  
Pełzało i skakało w ogromnym popłochu.  
Obejrzałam się z osamotnienia.  
Ze wstydu, że uciekam chyłkiem.  
Z chęci krzyku, powrotu.  
Albo wtedy dopiero, gdy zerwał się wiatr,  
Rozwiązał włosy moje i suknię zadarł do góry.  
Miałam wrażenie, że widzą to z murów  
Sodomy  
I wybuchają gromkim śmiechem raz,  
i jeszcze raz.  
Obejrzałam się z gniewu.  
Aby nasycić się ich wielką zgubą.  
Obejrzałam się z wszystkich podanych  
wyżej powodów.  
Obejrzałam się bez własnej woli.  
To tylko głaz obrócił się, warcząc podemną.  
To szczelina raptownie odcięła mi drogę.  
Na brzegu dreptał chomik wspięty na  
dwóch łapkach.  
I wówczas to oboje spojrzeliśmy wstecz.  
Nie, nie. Ja biegłam dalek,  
Czołgałam się i wlatywałam,  
Dopóki ciemność nie runęła z nieba,  
a z nią gorący żwir i martwe ptaki.*

*Z braku tchu wielokrotnie okręcałam się.  
Kto mógłby to zobaczyć, myślałby, że tańczę.*

*Niewykluczone, że oczy miałam otwarte.*

*Możliwe, że upadłam twarzą zwróconą ku miastu.*

Polecenia dla uczniów:

- Porównaj sposób istnienia żony Lota w *Biblii* i w wierszu W. Szymborskiej. Czego dowiaduje się o niej czytelnik *Księgi Rodzaju*, a czego czytelnik wiersza?
- Kto w obu tekstach przedstawia żonę Lota? Jakie znaczenie ma ten fakt?
- Do jakiego elementu biblijnego odsyła tekst wiersza? Jakie sensory wiersza będą nieczytelne dla odbiorcy, który nie zna historii o Sodomie i Gomorze?
- Wskaż w utworze sformułowania, które są świadectwem niepewności bohaterki. Czego ta niepewność dotyczy? Jaka refleksja nasuwa ci się w związku z przedstawionym w wierszu sposobem mówienia?
- Jaki problem egzystencjalny, etyczny, społeczny, a może historyczny można wyczytać z wiersza dzięki wykorzystaniu w nim biblijnego motywu żony Lota? Zwróć uwagę na zasadniczą odmienną sposobu prezentacji tego motywu w wierszu w porównaniu z *Biblią*.

➤ **Komentarz:** Uczniowie przygotowani lekturą fragmentu *Biblii* do odbioru wiersza Szymborskiej powinni od obserwacji tekstu oraz wnioskowania na temat sposobu przedstawienia głównej bohaterki wiersza przejść do sformułowania problemu natury ogólnej, który z tego wiersza można wyczytać. Polecenia są tak skonstruowane, by uczniowie mogli zmierzać od analizy porównawczej, w której dostrzegą, że żona Lota z przedmiotu w przekazie biblijnym, postaci istniejącej w *Biblii* prawie marginalnie, staje się główną bohaterką wiersza, podmiotem mówiącym. Analiza elementów wiersza, na które staramy się zwrócić uwagę, prowadzi do zainspirowania myślenia interpretacyjnego. Chodzi o to, by uczniowie zaczęli wyciągać wnioski interpre-

tacyjne i zrozumieli, że nawiązanie do utrwalonych w zbiorowej pamięci kulturowej znaków zawsze prowadzi do pokazania jakiegoś problemu(ów) natury ogólnej, uniwersalnej.

Nie ma tu jednej obligatoryjnej interpretacji, ważne by uczniowie wyciągali logiczne wnioski ze swoich obserwacji, a te mogą zmierzać w różnych kierunkach podpowiedzianych w poleceniu. Uczniowie mogą mówić o:

- problemie nierówności płci, niezrozumieniu kobiecej wrażliwości, czy o jakiejś męskiej opresji (*Aby nie patrzeć dłużej w sprawiedliwy kark/ męża mojego, Lota./Z nagłej pewnością, że gdybym umarła, nawet by nie przystanął.*);
- problemie różnych prawd (*obejrzałam się podobno z ciekawości, ale prócz ciekawości mogłam mieć inne powody*); rozważać kwestię, jaka jest prawda, czyja jest prawda; mogą mówić o oficjalnej i prywatnej prawdzie i rozważać, która z nich jest bardziej przekonująca; może też dostrzegą prawdę historii (zburzenie Sodomy i Gomory) zderzoną z prawdą pojedynczego doświadczenia?;
- kwestii możliwości dotarcia do *prawdy drugiego człowieka*; czy jest możliwe dotarcie do niej, jeśli osoba, która powinna być pewna, dlaczego się obejrzała, takiej pewności nie ma? Problem niepewności motywów postępowania, może prowadzić do rozważań dotyczących sprawiedliwych i niesprawiedliwych ocen drugiego człowieka...

5. Kolejny etap zajęć to refleksja nad tym, jak malarzy inspirowała historia Lota, jego żony i córek.

Polecenie dla uczniów:

- Odszukajcie w albumach malarstwa nawiązującego do *Biblii* oraz w innych dostępnych źródłach (także w Internecie) obrazy inspirowane historią Lota i jego rodziny. Kogo, co i w jaki sposób malowali artyści różnych epok?

▣ **Komentarz:** Jest to możliwość zmobilizowania uczniów do poszukiwań, ponadto ćwiczenie pozwalają-

ce na naukę mówienia o innych niż literackie dziełach sztuki. Uczniowie najprawdopodobniej sięgną przede wszystkim do Internetu, gdzie znajdą wiele obrazów interpretujących historię biblijną i o tych interpretacjach należy na lekcji rozmawiać. Uczniowie powinni wnioskować na podstawie sposobu przedstawienia poszczególnych bohaterów i wydarzeń na różnych planach. Można im także zaproponować dwie publikacje albumowe:

- *Biblia w malarstwie. Przedmowa ks. J. St. Pasierb.* Red. wersji polskiej E. Piekarski. Warszawa 1994 (wyd. I 1990).
- P. de Rinck: *Jak czytać opowieści biblijne i mitologiczne w sztuce. Rozwiązywanie zagadek dawnych mistrzów – od Giota do Goi.* Przekł. P. Nowakowski. Kraków 2009.

6. Uczniowie dostają polecenie odśledzenia innych, znanych im motywów biblijnych funkcjonujących w literaturze i sztuce. W kilkusobowych grupach pokazują ich realizacje w utworach literackich i malarstwie. Będzie to przypomnienie i rozszerzenie zagadnień omawianych na lekcjach związanych z *Biblią*. Uczniowie powinni podzielić między siebie kilka ważnych motywów np.: Hioba, wieży Babel, Judasza, Adama i Ewy. Wybór może być podyktowany zainteresowaniami uczniów. Na przygotowanie przeznaczyć należy co najmniej tydzień. Następnie uczniowie prezentują swoje teksty, ich omówienia oraz interpretacje. Na zakończenie zajęć uczniowie mogą napisać rozprawkę, do której nauczyciel przygotowuje fragment tekstu i sformułuje problem.

#### ▣ Propozycja 1:

Czy możliwe jest życie bez pamięci o przeszłości? Rozważ problem, wykorzystując fragmenty powiastki Leszka Kołakowskiego oraz inne znane ci teksty kultury.

#### **Leszek Kołakowski: Żona Lota, czyli uroki przeszłości.**

*Tak zwany grzech sodomski, jak wskazują najświeższe badania prof. Ziężmana i prof. Nagla, jest tylko bajką wymyśloną przez wrogów miasta Sodomy, aby je zohydzić. Zresztą Pismo*

*nie wspomina o nim wyraźnie. W rzeczywistości mieszkańcy Sodomy weszli w konflikt ze zwierchnością ze zgoła innych powodów. Doszli mianowicie do wniosku, że wszyscy ludzie są równi, wolni i nietykalni oraz wydali ustawy ogłaszające równość, wolność powszechną i zniesienie kary śmierci. [...]*

*Żeby prawo było skuteczne, Sodomici zorganizowali olbrzymią sieć tajnej policji, której zadaniem było podsłuchiwać w domach i na ulicach, czy ktokolwiek nie wygłasza opinii sprzecznych z ustawą, i wszystkich takich aresztować natychmiast. [...]*

*Jehowa przyglądał się temu ze smutkiem i niepokojem. Bardzo mu się nie podobały założenia teoretyczne Sodomitów. Jehowa był bowiem zdania, że równość i wolność są wymysłem absurdalnym, a projekt zniesienia kary śmierci jest po prostu akcją wywrotową przeciwko niemu; nie mógł też ścierpieć, że Sodomici tak namiętnie bronią owych zasad. Wysłał tedy emisariuszy, którzy mieli w zarażonym mieście propagować jego idee: że ludzie nie są wolni ani równi i że kara śmierci musi być utrzymana. Agenci ci nawiązali kontakt z niejakim Lotem, który od dawna uchodził za podejrzanego w oczach tajnej policji. Nie bez racji, bo po bliższym zapoznaniu się Lot oświadczył swoim gościom, że jego zdaniem znaczna część ludności stanowi niższą rasę i powinna być trzymana w obozach koncentracyjnych, a w razie nieposłuszeństwa karana śmiercią – poglądy te były obelgą dla ustaw miasta Sodomy. Agenci wtajemniczyli go wtedy w ostatnie plany swego zwierzchnika: otóż Jehowa, rozdrażniony filozofią Sodomitów, postanowił spalić całe miasto – zważywszy wszakże, że on, Lot, nie podziela zgoła tej filozofii, zostanie wyprowadzony i ocalony przed zagładą.*

*Tak się też stało. Emisariusze przed świtem wyprowadzili z miasta Lota i jego całą rodzinę, po czym lunął z nieba rzęsy deszcz z ognia i w ciągu minuty całe miasto stanęło w płomieniach.*

*Teraz właśnie zaczęła się sławna sprawa żony Lota. Wysłannicy Jehowy zakazali surowo oglądać się za siebie w czasie ucieczki: „Jeśli się obejrzyś – powiedzieli – będzie to oznaczało, że tęsknisz za przeszłością, za zasadami Równości, Wolności i Bezpieczeństwa, potępionymi przez Boga. Pamiętaj, takie*

chętki pociągają za sobą wyrok śmierci".  
[...]

Otóż żona Lota, w przeciwieństwie do swojego męża, gdy tylko opuściła bramy miejskie, zatęskniła za Wolnością, Równością i Bezpieczeństwem, zatęskniła więc za przeszłością, której została brutalnie pozbawiona. Z ciężkim sercem opuszczała swoje miasto i przemożna pokusa spojrzenia na nie raz jeszcze dręczyła ją coraz bardziej. [...] W pewnej chwili chęć ta oładnęła nią z tak niepokonaną siłą, że szybkim ruchem odwróciła się i spojrzała na płonący gród. W tym samym momencie, jak wiadomo, Jehowa zmienił ją w białą bryłę chlorku sodu z niejasno zarysowanym kształtem ludzkim.

W gromadce uciekinierów zapanała konsternacja. Lot podskoczył do przewodników i krzyknął:

– Żona-minera! Na Boga, zróbcie coś, żeby ją ożywić!

– Trudno, sama sobie winna – odpowiedział jeden z agentów Jehowy – ostrzegaliśmy. Dlaczego zachciało jej się wracać do przeszłości?

– Ależ ona nie chciała wracać do przeszłości! Chciała ją tylko zobaczyć w chwili zagłady.

– Chcieć oglądać przeszłość – odparł agent surowo – to życzyć sobie jej powrotu. Inaczej po cóż było na nią patrzeć?

– Ależ właśnie po to, żeby ucieszyć oczy jej zniszczeniem!

– O nie, przyjacielu! Tego powinieneś się nauczyć, że do największych grzechów pod słońcem Jehowy należy wglębianie się w przeszłość.

– Ależ dlaczego?

– Aby nie czerpać z niej wiadomości, których posiadanie przez człowieka jest niepożądane.

– Przecież własną przeszłość i tak znamy. Jakie jeszcze tajemnice można w niej wykryć?

– Jehowa nie chce, aby to, co minęło, porównywać z tym, co jest i ma być. O przeszłości trzeba zapomnieć, ponieważ...

– Ponieważ wtedy przyszłość ceni się niedostatecznie – dokończył Lot.

Agent uśmiechnął się dobrodusznie:  
– Bystry jesteś, mój przyjacielu. Ale jednak nie wiesz wszystkiego. Ludzie tęsknią za przeszłością nie dlatego, że jest lepsza, ale dlatego, że jest przeszłością. Albowiem – zapamiętaj uważnie tę prawdę – człowiek jest tylko przeszłością. Na ciebie składa się tylko całość twojego dotychczasowego życia, to znaczy przeszłość; poza nią nie ma ciebie: odebrać ci przeszłość, to zabić cię. Można odebrać przeszłość stopniowo, niezauważalnie, kiedy jednak odbiera się ją nagle – człowiek przestaje istnieć. Twoja żona ujrzała w jednej chwili zagładę swojej przeszłości i dlatego musiała zginąć.

L. Kołakowski: *Żona Lota, czyli uroki przeszłości*. W: *Klucz niebieski albo opowieści biblijne zebrane ku pouczeniu i przestrodze*. Prószyński i S-ka na podstawie: *Bajki różne. Opowieści biblijne. Rozmowy z diabłem*. Iskry, Warszawa 1990.

## ▣ Propozycja 2:

Jakie są granice wykorzystywania w sztuce motywów biblijnych? Rozważ problem, sięgając do fragmentu książki Romana Praszyńskiego *Córki Lota* oraz innych znanych ci tekstów kultury.

### Roman Praszyński: *Córki Lota*

W dniu, w którym zginęła Sodom, Lot zwłóknął się późno z łóżka. Całą noc pił w karczmie „Pod pustynnym psem” Pamiętał, że grał w kości i dużo stawiał. Potem dziura. Obudził się z potwornym kacem. Wstawał powoli, mózg grzechotał w czaszce jak orzech w skorupie. Zanurzył głowę w cysternie z deszczówką na wewnętrznym dziedzińcu domu. Poczul ulgę. Zawołał żonę, żeby dała mu kefiru.

– Przepijesz dom i nas wszystkich – dogryzła mu Adit, stawiając przed nim dzban. Była chuda i brzydka. Lot dawno z nią nie spał.

– Morza nie wypijesz, jak mawiał mój pradziad Noe – odparował. – A piję za swoje.

– Zanim opuściliśmy twego szwagra, Abrama, nie pozwalałeś sobie na takie bezeceństwa – nie dała za wygraną. – Trudno z tobą wytrzymać.

– Kobieto – usiadł z bólem na ziemi. – Pan nakazuje czcić swego męża, a nie ciosać mu kolki na łbie, więc zamilcz.

– Martwię się o nasze córki. Zły przykład dajesz.

Klasnął dłonią o dłoń.

– Zawsze musisz mieć ostatnie zdanie. Uważaj, żeby nie stracił cierpliwości!

Nie odpowiedziała. Wiedziała, że wkracza na niebezpieczny teren.

Mąż w złości potarł czerwoną bliznę nad okiem, pamiątkę po kłótni z Abramem. Poszło wtedy o lepsze pastwiska dla jego stad. Pomyślał z goryczą. Ile lekceważenia musi znosić we własnym domu! I to od żony o urodzie pustelnika. Dobrze, że chociaż córki są ładne.

Adit urodziła mu dwie dziewczynki: Leę i Meę. Chciał, żeby dała mu syna. Ale jej łono było puste. A on wołał krągłości dzbana z winem niż jej kobiecie kształty...

– Nasze panny dorastają. – Otarł wąsy z kefiru. – Czas najwyższy wydać je za mąż.

– Oszalałeś? – żona Lota osłupiała. – Przecież to jeszcze dzieci!

– To już postanowione. – Lot nie zwykł dyskutować swoich decyzji. – Dzisiaj jeszcze udam się do swatki. Ty myśl o weselu. Żeby było taniej, urządzimy dwa naraz.

R. Praszyński: *Córki Lota*. Warszawa 2001, s.11 – 13.

Można zaproponować uczniom także interpretacje innych utworów poetyckich, w których pojawi się motyw żony Lota. Mogą to być np.: A. Achmatowa: *Żona Lota*; J. Kulmowa: *Lotowa*; a także utwory: J. Łobodowskiego, T. Nowaka, S. J. Pasierba, a być może uczniowie znajdą jeszcze inne utwory pod tym samym tytułem.

\* \* \*

Przedstawione powyżej postępowanie dydaktyczne zmierza do budowania nowego typu syntezy, budowanej wokół tekstów kultury. Jest ono koniecznością, jeśli chcemy doskonalić logiczne argumentowanie, samodzielne myślenie, a w konsekwencji przygotować ucznia do zdania matury zarówno ustnej, jak i pisemnej.

# A ŚWIAT BĘDZIE JESZCZE BARDZIEJ online i cyfrowy

MARZANNA MIĄSKO

O czym mówi sześciolatek po powrocie ze szkoły? Zazwyczaj o nowych wyrazach, które nauczył się pisać, opowiada bajkę, którą pani czytała. Jeżeli nasz sześciolatek jest uczniem szkoły muzycznej, to jego opowieści są bogatsze o słownictwo typu: akord, tempo, metrum, gama. Jeżeli jest to pięciolatek uczęszczający do brytyjskiej szkoły, to w jego wypowiedziach dodatkowo przewijają się będą słowa: algorytm, debugowanie, program, operacje logiczne. Tak, od września ubiegłego roku przedmiot ICT – technologie informacyjne i komunikacyjne – został w angielskich szkołach zastąpiony *komputerowym* programem nauczania. Do tej pory dzieci uczyły się tylko obsługi komputera, narzędzi typu: edytor grafiki, edytor tekstu, arkusz. W ramach nowego programu nauczania już pięciolatki uczą się czytać kod i pisać własne programy.

Zmiany w angielskich szkołach to reakcja na apel firm technologicznych (m.in. Microsoft i Google), które nie mogły obsadzić wolnych wakatów z powodu braku odpowiednio przygotowanych absolwentów. Tym zmianom towarzyszą szkolenia dla nauczycieli i kampanie informacyjne dla rodziców.

Czego uczniowie uczą się na lekcjach programowania? W angielskim odpowiedniku naszej podstawy programowej<sup>1</sup> na poziomie *Key Stage 1* (5 – 6 lat) czytamy, że uczniowie powinni:

➤ zrozumieć, co to są algorytmy, jak są realizowane jako programy na urządzeniach cyfrowych,

- tworzyć i debugować proste programy,
- używając logicznego myślenia, przewidywać zachowanie prostych programów,
- wykorzystywać świadomie technologie do tworzenia, organizowania, przechowywania, manipulowania i pobierania treści cyfrowych,
- poznać zastosowania technologii informacyjnych poza szkołą,
- korzystać z technologii w sposób bezpieczny i z szacunkiem dla praw autorskich, chroniąc prywatne dane osobowe; wiedzieć, gdzie udać się po pomoc i wsparcie, gdy napotykają niepokojące treści w Internecie.

Zapisy te brzmią imponująco. Osobą, która odegrała kluczową rolę w procesie tworzenia tego nowego programu nauczania, jest Bill Mitchell, dyrektor szkoły w BCS, *Chartered Institute of IT*. Spotyka się on często z krytyką wprowadzanego programu. Oponenti twierdzą, że przecież tylko niewielka część uczniów będzie profesjonalnymi programistami i nie ma sensu uczyć każdego dziecka programowania.

*Jeśli uczysz informatyki na poziomie szkoły podstawowej i robisz to dobrze, to możesz pomóc dzieciom rozwijać swoje umiejętności w zakresie czytania, pisania i liczenia?*<sup>2</sup> – mówi wspomniany wyżej Bill Mitchell, który jednocześnie sugeruje, by dzieci, używając języka programowania Scratch podczas nauki o algorytmach, tworzyły np. konstrukcje zdaniowe. Często dodaje, że w szkole, kiedy uczyliśmy się fizyki, to myśleliśmy o fizyce. Ale kiedy uczyliśmy się

informatyki, myśleliśmy o myśleniu, myśleliśmy o pracy, planujemy ją. Próbujemy wyobrazić sobie, jak komputer robi coś dla nas.

Najczęstszą obroną przed oskarżeniami, że programowanie wprowadza się w zbyt młodym wieku, jest porównanie nauki programowania do nauki gry na instrumencie lub języka obcego – przecież, posyłając dzieci od najmłodszych lat na lekcje muzyki czy angielskiego, zdajemy sobie sprawę, że niekoniecznie będą profesjonalnymi muzykami i tłumaczami.

Czy my dajemy takie szanse rozwoju naszym dzieciom? Co nasz sześciolatek powinien umieć w świetle naszego prawa? Zgodnie z podstawą programową, uczeń kończąc klasę pierwszą:

- 1) posługuje się komputerem w podstawowym zakresie: uruchamia program, korzystając z myszy i klawiatury;
- 2) wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia;
- 3) stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera.

Wymagania stawiane naszym uczniom nie są wygórowane. Nie ma wskazań dotyczących programowania. Odnosi się wrażenie, że system edukacji w dużej mierze ignoruje gwałtowny rozwój informatyki. A jednak znajdujemy w Internecie wiele artykułów opisujących szkolne akcje, projekty, lekcje odwołujące się do programowania już na pierwszym i oczywiście na kolejnych etapach edukacyjnych. Nauczyciele, widząc potrzebę rozwoju podopiecznych właśnie w tym kierunku, sami poszukują narzędzi i metod zaprzyjaźniania z kodowaniem.

Wśród aktualnych, dużych projektów należy przede wszystkim wymienić dwa, które swoim zasięgiem obejmują całą Polskę: *Mistrzowie Kodowania*<sup>4</sup>, *Koduj z Klasą*<sup>5</sup>. Co uczniowie robią w ramach tych projektów? Kodują w Scratchu. A w drugim z tych projektów również w języku Python. Oba projekty zostały objęte m.in. patronatami Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji.

<sup>1</sup> <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-computing-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-computing-programmes-of-study>

<sup>2</sup> <http://www.theguardian.com/technology/2014/sep/22/computing-bcs-uk-computing-curriculum>

<sup>3</sup> *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych* [http://bip.men.gov.pl/men\\_bip/akty\\_prawne/rozporzadzenie\\_20081223\\_zal\\_2.pdf](http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_2.pdf)

<sup>4</sup> <http://mistrzowiekodowania.pl/>

<sup>5</sup> <http://www.ceo.org.pl/pl/koduj/>



Obu projektom przyświeca ten sam cel: szerzenie idei programowania wśród uczniów i nauczycieli w całej Polsce, jednak prowadzone są przez inne podmioty i działają niezależnie. *Mistrzowie Kodowania* są inicjatywą Samsung Electronics Polska realizowaną przy współpracy z partnerami społecznymi: Centrum Cyfrowym: Projekt Polska, Centrum Edukacji Obywatelskiej, CoderDojo, Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego i Stowarzyszenie *Rodzice w Edukacji*. Natomiast *Koduj z Klasą* jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, a wprowadzony w życie przez Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Anna Karczewska z programu *Mistrzowie Kodowania* zapytana o aktywność nauczycieli pierwszego etapu edukacyjnego podaje, że nauczyciele po pierwszej edycji ponownie włączyli się do kolejnej i w obu edycjach udział brało około 350 uczestników.

W ramach tych programów dzięki nowym umiejętnościom nauczycieli, nabytych na bezpłatnych szkoleniach, materiałom dostępnym online<sup>6</sup>, uczniowie zamieniają komputery w instrumenty muzyczne, tworzą wirtualne gry, elektroniczne interaktywne pocztówki. A wszystko z użyciem narzędzia Scratch<sup>7</sup>. To, że narzędzie jest bezpłatne zarówno w wersji instalacyjnej, jak i online, nie jest jego największą zaletą. To przede wszystkim przyjazne i intuicyjne środowisko programistyczne.

Aby tym narzędziem się posłużyć, użytkownik nie musi znać złożonej składni żadnego języka programowania. Wystarczy, że manipuluje gotowymi obiektami i wprowadza odpowiednie parametry. W ciągu jednej godziny lekcyjnej uczeń może zrobić prostą grę i udostępnić ją innym w Internecie. Pochwalić się w domu rodzinie, co dziś zrobił w szkole. Zabawa ze Scratchem uruchamia całą maszynę myślową: planowanie, stawianie hipotez, działanie i weryfikowanie. Możliwość wyboru języka interfejsu sprawia, że narzędzie to jest świetną sposobnością do nauki języka, np. angielskiego, i bardzo dobrym, łagodnym wprowadzeniem do ewentualnego poznania wybranego języka programowania.

Czy więc dajemy takie szanse rozwoju naszym dzieciom jak w brytyjskich szkołach? Zależnie od tego, które szkole się przyglądamy, to powracające pytanie ma różne odpowiedzi. Uważam, że obraz polskiej szkoły nie jest zły. Najłatwiej jest mi przytoczyć działania podejmowane w macierzystej placówce. W szkole informatyki uczy dwóch nauczycieli. Obaj są przeszkolonymi uczestnikami projektu *Mistrzowie Kodowania* i programowanie w Scratchu wplatają w proces edukacyjny. I tak, np. pierwsze klasy stworzyły interaktywne karty świąteczno-noworoczne, które zostały umieszczone na szkolnej stronie. Drugoklasiści opracowali proste gry. Natomiast trzecioklasiści, poczuli

się na tyle pewnie w tym środowisku programistycznym, że poprowadzili warsztaty dla rodziców z programowania w Scratchu. Każdy rodzic miał swojego asystenta. Ta współpraca zaowocowała kolejnymi grami, które również zostały opublikowane. Nasi uczniowie wiedzą, że Scratch to zabawa z dźwiękiem, grafiką i klockami, które są elementami budowanej układanki – programu. Dla niektórych gimnazjalistów to zbyt dziecinne. Dlatego, jeden z nauczycieli, dzięki uczestnictwu w projekcie *Koduj z Klasą*, brał udział w szkoleniu z *Pythona* i rozpoczął naukę tego języka, aby w przyszłości poszerzyć ofertę edukacyjną szkoły. Mapa Polski jest usiana takimi szkołami.

Dlaczego tak wielu nauczycieli uważa naukę programowania za istotny element edukacji? Żyjemy już w świecie zdominowanym przez oprogramowanie. Młodzi ludzie nie kupują już tradycyjnych map, korzystają z wersji elektronicznych, Internetu. Robią zakupy i płatności dokonują online. Nie rozstają się ze swoimi telefonami, które stały się pamięcią podręczną, wtyczką do portali społecznościach, baz muzyki, książek. A to dopiero początek cyfryzacji świata otoczonego warstwą oprogramowania. Nasze domy będą sterowane za pomocą oprogramowania. A świat będzie jeszcze bardziej online i cyfrowy. Oprogramowanie staje się językiem świata. Jeżeli nie będziemy znać tego języka, staniemy się analfabetami.

Marzanna Miąsko jest doradcą z zakresu matematyki i informatyki oraz nauczycielem w Gimnazjum nr 1 im. T. Kościuszki w Zawierciu.

## Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2014/2015

### ■ KURS DOSKONALĄCY:

- Środowisko SCRATCH – nauka programowania dla najmłodszych

Kontakt: Maria Wilk, tel.: 32 203 78 46,  
e-mail: mw@womkat.edu.pl

<sup>6</sup> <http://mistrzowiekodowania.pl/materialy-do-pobrania/>

<sup>7</sup> <http://scratch.mit.edu/>

# WYKORZYSTANIE OBSERWACJI w nadzorze pedagogicznym i diagnozie dyrektora szkoły

MONIKA BEDNARSKA-BAJER, KRYSZYNA BŁAŻUSIAK,  
CEZARY LEMPA, MAGDALENA LEŚNIAK,  
MAŁGORZATA MIKE, MAŁGORZATA SOKÓŁ

**D**yrektor szkoły lub placówki publicznej we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze sprawuje nadzór pedagogiczny, wykorzystując jego wyniki do doskonalenia jakości pracy szkoły lub placówki. Nadzór pedagogiczny dyrektor może sprawować poprzez ewaluację wewnętrzną, kontrolę przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa oraz wspomaganie nauczycieli w realizacji ich zadań. W ramach prowadzonego nadzoru pedagogicznego dyrektor, prowadząc powyższe formy nadzoru pedagogicznego, może wykorzystać monitoring oraz obserwację<sup>1</sup>.

Celem artykułu jest podzielenie się przez grupę dyrektorów doświadczeniem dotyczącym przygotowania i prowadzenia obserwacji poświęconej wykorzystaniu elementów oceniania kształtującego na lekcji.

Obserwacja jest jedną z podstawowych technik badawczych w naukach społecznych, takich jak: psychologia, pedagogika, socjologia, antropologia, marketing. Jest metodą polegającą na zamierzonej obserwacji zjawisk, zachowań, zdarzeń według ustalonego wcześniej planu badawczego.<sup>2</sup> Obserwację możemy zaliczyć do technik badawczych ze względu na zastosowanie ustalonego, usystematyzowanego planu oraz to, że jest prowadzona w sposób obiektywny, usystematyzowany, w konkretnym celu badawczym.

Obserwacja dostarcza zatem badaczowi informacji na temat zachowania

się zjawisk, zachowań, zdarzeń.<sup>3</sup> Zaletą obserwacji jest także możliwość zaobserwowania tego, czego badacz wcześniej nie przewidział.

W zależności od przyjętego kryterium, obserwację można podzielić na różne rodzaje (tabela 1).

Tabela 1

Kryterium	Rodzaj obserwacji
Świadomość osób obserwowanych	Obserwacja jawna i niejawna
Stopień uczestnictwa obserwatora	Uczestnicząca i nieuczestnicząca
Cel, zakres i sposób rejestracji obserwacji	Kontrolowana i niekontrolowana
Obserwacje specjalne	Shadowing (od ang. shadow – cień)

## ▶ Obserwacja jawna i niejawna

- ▶ W obserwacji jawnej osoby badane wiedzą o tym, że są przedmiotem zainteresowania obserwatora, przy czym nie muszą być poinformowane o przedmiocie i celu badania. Z tego powodu mogą zmieniać swoje postępowanie.
- ▶ W obserwacji niejawnej (ukrytej) osoby badane nie wiedzą o tym, że są obiektem obserwacji, dzięki czemu ich zachowania traktowane są jako bardziej *naturalne*. Pewnym utrudnieniem przy stosowaniu tej techniki jest konieczność rejestracji wyników w sposób niedostrzeżony lub niewzbudzający podejrzeń. Technika ta jednak może być jednak wątpliwa z etycznego punktu widzenia, ponieważ nie pozwala badanym osobom wyrazić sprzeciwu wobec badania.

## ▶ Obserwacja uczestnicząca i nieuczestnicząca

- ▶ Obserwacja uczestnicząca polega na wejściu badacza w określone środowisko społeczne i obserwowaniu danej zbiorowości od wewnątrz, tj. jako jeden z jej członków, uczestniczący wraz z nią w codziennym życiu. Zaletą takiej metody jest poznanie życia i kultury jej członków. Badacz może od razu robić notatki lub w inny sposób zapisywać swoje obserwacje (fotografia, film, nagrania audio). Zagrożeniem jej obiektywizmu jest natomiast to, że osoba prowadząca badania musi przyjąć punkt widzenia badanego obiektu, wyrzekając się jednocześnie własnego poglądu, stereotypów czy przeświadczeń na temat badanych, co nie jest łatwe.
- ▶ Obserwacja nieuczestnicząca polegająca na obserwowaniu danej zbiorowości z zewnątrz, czyli bez

ingerencji w zachodzące w niej interakcje i zachowania.

## ▶ Obserwacja kontrolowana i niekontrolowana

- ▶ W obserwacji kontrolowanej w jasny sposób jest określone, co i w jaki sposób się rejestruje. Rejestracja wyników opiera się najczęściej na kwestionariuszach obserwacji. Jest to technika zestandaryzowana, której wyniki można analizować metodami statystycznymi.
- Obserwacja niekontrolowana jest natomiast techniką elastyczną, w której cel i zakres obserwacji, a także sposób rejestracji pomiaru nie są jasno zdefiniowane i zależą od uznania badacza.

## ▶ Specjalne rodzaje obserwacji

- ▶ Metoda cienia (*Shadowing*, od ang. shadow – cień) – odmiana obser-

<sup>1</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1324), oraz z 10 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. poz. 560).

<sup>2</sup> [http://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/obserwacja-metoda-badawcza\\_661.html](http://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/obserwacja-metoda-badawcza_661.html)

<sup>3</sup> Tamże.

wacji polegająca na stałym podążaniu za jednym wybranym aktorem społecznym. Może to być np. towarzyszenie uczniom podczas zajęć. Metoda ta jest szczególnie przydatna, by wskazać na zachowania i zjawiska, których istnienia lub skali sam badany sobie nie uświadamia. Pozwala na sformułowanie wniosków i podjęcie trafniejszej decyzji.

W nadzorze pedagogicznym obserwacja prowadzona przez dyrektora ma najczęściej formę hospitacji prowadzonych przez danego nauczyciela. Termin *hospitacja* pochodzi z łacińskiego słowa *hospitor* – „goszczę kogoś”. Hospitacja służy przede wszystkim obserwacji aktywności i zachowań uczniów na lekcji, spowodowanych określonymi działaniami nauczyciela.

W zależności od obserwowanego podmiotu obserwację – hospitację możemy podzielić na tradycyjną i diagnozującą.

**Obserwacja – hospitacja tradycyjna** ukierunkowana jest na obserwowanie realizowania przez nauczycieli statutowych zadań szkoły lub placówki, w szczególności zajęć prowadzonych z uczniami lub wychowankami, a także czynności dyrektora i innych nauczycieli zajmujących stanowiska kierownicze w szkole lub placówce. Celem hospitacji jest uzyskanie informacji do diagnozy lub oceny efektów pracy nauczycieli w zakresie wybranych elementów procesu dydaktycznego, wychowawczego lub opiekuńczego oraz wykonywania innych zadań określonych w statucie szkoły lub placówki. Hospitacja powinna objąć całą jednostkę lekcyjną lub jednostkę zajęć. Hospitujący nie może wprowadzać zmian dotyczących tematu lekcji lub innych zajęć i przyjętego przez nauczyciela toku postępowania. Jeżeli obecność osób trzecich może zakłócić przebieg pracy diagnostycznej lub terapeutycznej, nie powinno się hospitować zajęć<sup>4</sup>. Obserwacja – hospitacja tradycyjna może być prowadzona, jako: kontrolno-oceniająca (cykliczna, okolicznościowa), doradczo-doskonająca (problemowa), partnerska (koleżeńska).

- **Hospitacja kontrolno-oceniająca** jest związana z dokonywaną oceną pracy nauczyciela. Punktem odniesienia powinny (mogą) być przyjęte w szkole standardy jakości pracy nauczyciela. Powinna więc zakończyć się podsumowaniem w formie oceny (stopień i jakościowy komentarz pozwalający nauczycielowi zbudować indywidualny plan rozwoju). Hospitacja ta może być cykliczna oraz okolicznościowa. Tematyka może dotyczyć celów lekcji, porządku organizacyjnego, zgodności treści kształcenia z programem czy planem wynikowym, elementów metodycznych, aspektów wychowawczych, sposobów prowadzenia dokumentacji (zeszyty uczniowskie, dzienniki), liczby stopni, częstotliwości i różnorodności ich stawiania, uwzględniających wszystkie dziedziny aktywności ucznia, itp.
- **Hospitacja doradczo-doskonająca** stosowana jest przede wszystkim w celu dokonania analizy warsztatu pracy nauczyciela. Dyrektor szkoły, opiekun stażu, doradca metodyk wskazują nauczycielowi mocne strony jego warsztatu pracy oraz proble-

my (słabe strony), które należy poprawić. Efektem końcowym tej hospitacji powinno być wypracowanie przez nauczyciela indywidualnego planu rozwoju. Tematyka hospitacji może wynikać z bieżącej pracy nauczyciela, szkoły lub może być zaproponowana przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny.

- **Hospitacja partnerska (koleżeńska)** polega na wymianie doświadczeń metodycznych i organizacyjnych pomiędzy nauczycielami. Jej celem nie jest dokonywanie oceny lub formułowanie opinii, lecz pokazanie określonych rozwiązań metodycznych, organizacyjnych lub wychowawczych. Może ona również stać się promocją nowatorskich rozwiązań dydaktycznych lub metodą wykorzystywaną w ramach WDN (zespoły przedmiotowe, szkoleniowe rady pedagogiczne, szkoleniowe spotkania metodyczne, itp.).

Według Szubańskiego<sup>5</sup> hospitację tradycyjną można podzielić, uwzględniając kryteria obszaru zainteresowania i obszaru obserwacji w następujący sposób:

Tabela 2. Podział hospitacji tradycyjnych wg Szubańskiego

Rodzaj hospitacji	Podmiot prowadzący hospitację	Obszar zainteresowania
OBSZAR ZAINTERESOWAŃ		
Metodyczne	nauczyciel doradca, nauczyciel mistrz, nauczyciel opiekun stażu	treść lekcji, zagadnienia metodyki szczegółowej,
Dyrektorskie	dyrektor, wicedyrektor, wizytator	postawa nauczyciela i efekty jego pracy w kontekście wizji i misji szkoły oraz jego planu pracy
Amatorskie	różne podmioty	charakteryzuje się przypadkowością i nieprzygotowaniem
OBSZAR OBSERWACJI		
Wycinkowe	dyrektor, wicedyrektor, wizytator	wąski, precyzyjnie określony, np.: relacje nauczyciel – uczeń, dyscyplina zajęć, wykorzystanie czasu, kryteria i sposoby oceniania
Całościowe	dyrektor, wicedyrektor, wizytator	jakość nauczania, uczenia się, stopnie spełniania standardów, osiągnięć uczniów w relacji do wymagań programowych oraz wieku i zdolności uczniów, wkład zajęć w rozwój ucznia w innych obszarach, wykorzystanie zasobów

<sup>4</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2006 r., Nr 235, poz. 1703).

<sup>5</sup> R. Szubański: *Nadzór pedagogiczny sprawowany przez dyrektora szkoły*. Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1999.

<sup>6</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczególnych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań opracowywanie ekspertyz.

Inną formą obserwacji jest **obserwacja – hospitacja diagnozująca**. Jej celem jest ocena rezultatów procesu dydaktycznego, wychowawczego i opiekuńczego, na podstawie bezpośredniej obserwacji wiedzy, umiejętności i postaw uczniów<sup>7</sup>. Podmiotem obserwacji jest uczeń, a całą istotą obserwacji – hospitacji diagnozującej pokaz umiejętności uczniów<sup>7</sup>.

Od dwóch lat w sosnowieckich szkołach współpracujących z Pracownią Zarządzania i Analiz Oświatowych RODN „WOM” w Katowicach nauczyciele stosują na lekcjach elementy oceniania kształtującego. Dlatego w tematyce kompleksowego wspomagania

tych szkół oraz planach nadzoru pedagogicznego uwzględniono realizację na lekcji wybranych elementów tego oceniania. Grupa dyrektorów postanowiła wykorzystać obserwacje – hospitacje w obszarze oceniania, prowadzone w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego, do sprawdzenia tego aspektu pracy nauczyciela.

Pierwszy przykład zastosowanej karty obserwacji będzie obejmował sposób formułowania celów lekcji oraz planowanie sposobów i sprawdzenia stopnia realizacji (osiągnięcia) przez uczniów zakładanych celów lekcji. W pierwszej części arkusza nauczyciel opisuje cele, jakie stawia uczniom na

lekcji, a następnie sposób, w jaki nauczyciel planuje sprawdzenie stopnia osiągnięcia celów lekcji (w tym różnych sposobów oceniania kształtującego) ze szczególnym zwróceniem uwagi na analizę przyrostu poziomu opanowanych przez ucznia czynności (wiadomości i umiejętności). Część druga przeznaczona jest dla obserwatora, który podczas obserwacji – hospitacji pozyskuje informacje na temat realizacji zakładanych przez nauczyciela celów oraz trafności sposobów sprawdzenia stopnia opanowania celów lekcji zastosowanych przez nauczyciela w czasie lekcji i w fazie jej podsumowania.

### Karta obserwacji zajęć dydaktycznych

#### Część I (wypełnia nauczyciel)

Klasa: .....

Data: .....

Nauczyciel: .....

Przedmiot: .....

Temat lekcji: .....

Cele lekcji sformułowane w języku ucznia i zawierające elementy NACOBZU:

Sposób, w jaki nauczyciel planuje sprawdzenie stopnia osiągnięcia celów lekcji (w tym różnych sposobów oceniania kształtującego), ze szczególnym zwróceniem uwagi na analizę przyrostu poziomu opanowanych przez ucznia czynności (wiadomości i umiejętności):

<sup>7</sup> S. Wlaziło: *Mierzenie jakości pracy szkoły. Część pierwsza*. MarMar, Wrocław 1998.

Analiza (uwagi) stopnia spełnienia zakładanych na lekcji celów:

Analiza – wnioski dotyczące realizacji zaplanowanego przez nauczyciela sposobu sprawdzenia stopnia osiągnięcia celów lekcji ze szczególnym zwróceniem uwagi na analizę przyrostu poziomu opanowanych przez ucznia czynności (wiadomości i umiejętności):

Wnioski, uwagi, zalecenia

Podpisy nauczyciela i obserwatora

Innym sposobem analizy stopnia osiągnięcia przez uczniów zaplanowanych na lekcji celów jest wykorzystanie obserwacji – hospitacji diagnostycznej. Obserwujący lekcje skupia wówczas swoją uwagę na stopniu opanowania celów przez uczniów. W części pierwszej arkusza nauczyciel opisuje (zgodnie z ideą hospitacji diagnostycznej<sup>8</sup>) cele lekcji z uwzględnieniem kategorii celu i poziomu wymagań oraz wskaźników osiągnięcia celu, tzn. opisem wskaźników, które pomogą sprawdzić, czy uczeń osiągnął zakładany cel. W części drugiej uczestniczący w obserwacji – hospitacji diagnostycznej obserwator dokonuje analizy stopnia osiągnięcia zakładanych na lekcji celów poprzez wpisanie uwag na temat poziomu spełnienia wskaźników – co świadczyć może o efektywności pracy nauczyciela i uczniów.

<sup>8</sup> Tamże.

**Arkusze obserwacji diagnozującej**

– analizy stopnia osiągnięcia przez uczniów zaplanowanych na lekcji celów (opanowania czynności przez ucznia – wymagań)

**Część I (wypełnia nauczyciel)**

Klasa: .....

Data: .....

Nauczyciel: .....

Przedmiot: .....

Temat lekcji: .....

<b>Cele lekcji sformułowane w języku ucznia i zawierające elementy NACOBZU</b>	<b>Kategoria celu</b>	<b>Poziom wymagań</b>	<b>Wskaźniki osiągnięcia celu</b> (na podstawie czego stwierdzimy, czy uczeń osiągnął zakładany cel)

**Część II (wypełnia obserwator)**

Analiza (uwagi) stopnia osiągnięcia zakładanych na lekcji celów:

<b>Wskaźniki osiągnięcia celu</b> (na podstawie czego stwierdzimy, czy uczeń osiągnął zakładany cel)	<b>Uwagi o poziomie spełnienia wskaźników</b> (spełniony – spełniony częściowo – niespełniony: jakiej części uczniów to dotyczy)

Wnioski, uwagi, zalecenia

Podpisy nauczyciela i obserwatora

Kolejne przykłady arkuszy stosowanych podczas obserwacji służą formułowaniu informacji zwrotnej przez nauczyciela. Informacja zwrotna o wyniku uczenia się uczniów, werbalna lub opisowa, oprócz stopnia szkolnego zawiera komentarz. Składają się na niego informacje o:

- a) dobrze opanowanych przez ucznia czynnościach,
- b) słabo lub nieopanowanych przez ucznia czynnościach (o problemach),
- c) działaniach, które uczeń powinien (może) podjąć, aby doskonalić dobrze opanowane czynności lub opanować czynności, które stanowiły jego problemy.

Dyrektor obserwując lekcję, analizował, w jakiej formie nauczyciel przekazywał uczniowi informację zwrotną i czy informacja ta pozwoliła uczniowi na planowanie swojego rozwoju poprzez wykorzystanie zawartych w komentarzu informacji.

### Arkusz obserwacji

– analizy formułowania informacji zwrotnej (ustnej)

Data obserwacji – analizy.....

Nauczyciel.....

Przedmiot.....

#### 1. Informacja zwrotna formułowana przez nauczyciela w czasie lekcji

Forma informacji zwrotnej	Uwagi
1. Nauczyciel przekazał informację zwrotną w formie:	
Stopnia szkolnego	
Oceny szkolnej (stopień + komentarz)	
Komentarza	
2. Komentarz zawierał informacje o:	
a) dobrze opanowanych czynnościach przez ucznia,	
b) słabo lub nieopanowanych czynnościach przez ucznia (problemy),	
c) działaniach, które uczeń powinien (może) podjąć, aby doskonalić dobrze opanowane czynności lub opanować czynności, które stanowiły jego problemy.	
3. Komentarz został sformułowany w sposób zachęcający (zniechęcający) ucznia do pracy – forma, treść (szczegółowa), mowa ciała.	
4. Komentarz spełnił funkcję regulującą – podawał konkretne wskazówki do pracy ucznia.	
Inne:	

**Arkusz obserwacji**

– analizy formułowania informacji zwrotnej (pisemnej)

Data obserwacji – analizy.....

Nauczyciel .....

Przedmiot.....

**2. Informacja zwrotna formułowana przez nauczyciela w formie pisemnej**

Forma informacji zwrotnej	Uwagi
1. Nauczyciel przekazał informację zwrotną w formie:	
Stopnia szkolnego	
Oceny szkolnej (stopień + komentarz)	
Komentarza	
2. Forma, w jakiej nauczyciel sformułował komentarz:	
a) tabela,	
b) opis słowny (recenzja).	
3. Opis słowny w komentarzu zawierał informacje o:	
a) dobrze opanowanych czynnościach przez ucznia,	
b) słabo lub nieopanowanych czynnościach przez ucznia (problemy),	
c) działaniach, które uczeń powinien (może) podjąć, aby doskonalić dobrze opanowane czynności lub opanować czynności, które stanowiły jego problemy.	
4. Opis słowny w komentarzu został sformułowany w sposób zachęcający (zniechęcający) ucznia do pracy – forma, treść (szczegółowa), mowa ciała.	
5. Opis słowny w komentarzu spełnił funkcję regulującą – podawał konkretne wskazówki do pracy ucznia.	
6. Jeżeli komentarz został sformułowany w formie tabeli, to:	
a) opisano czynności ucznia uwzględniając punktację,	
b) nauczyciel opisał elementy wskazujące kierunek dalszej pracy ucznia.	
Inne:	

Ostatnim przykładem arkusza obserwacji jest karta obserwacji prowadzonej metodą cienia (*shadowing*). Celem jej jest obserwacja wybranych elementów lekcji oraz relacji: nauczyciel – uczeń i uczeń – uczeń. Obserwacja ta jest zaplanowana do przeprowadzenia w ciągu określonego dnia i w obecności obserwatora na wszystkich lekcjach (zajęciach) oraz przerwach uczniów obserwowanej klasy.



**Karta obserwacji prowadzona metodą cienia (*Shadowing*)****Cel:** obserwacja wybranych elementów lekcji oraz relacji nauczyciel – uczeń i uczeń – uczeń

Klasa: .....

Data: .....

Przedmiot:	Nauczyciel:

**Uwagi podczas obserwacji lekcji**

Przedmiot:	Lekcja					
	1	2	3	4	5	6
<b>Cele lekcji:</b>						
• zostały sformułowane w języku ucznia i zawierają elementy NACOBZU						
• zostały zaprezentowane uczniom – nauczyciel upewnił się, czy są dla nich zrozumiałe						
<b>Nauczyciel:</b>						
• zwracał się bezpośrednio do uczniów – zadawał pytania						
• pozwolił uczniom namyślić się po zadawanych pytaniach						
• wykorzystywał pracę w parach, zespołach – grupach, ...						
• stosował metody aktywizujące (jakie?)						
• dobierał zadania, uwzględniając możliwości – dysfunkcje ucznia						
• uwzględniał inicjatywy zgłaszane przez ucznia						
• zachęcał ucznia do podejmowania zadania						
• umożliwiał uczniom poprawę popełnionych błędów						
• pracował z uczniami, którzy szybciej wykonują zadania (w jaki sposób?)						
• pracował z uczniami mającymi trudności z wykonywaniem postawionego im zadania (jak?)						

• na lekcji utrzymywał (dbał o) prawidłowe relacje pomiędzy nauczycielem i uczniami oraz między uczniami							
• zachowywał postawę sprzyjającą uczeniu się uczniów (otwarta, ton głosu – nienapastliwy i nieagresywny, niepopędzający, niekrzykliwy, ...)							
• stwarzał uczniom atmosferę uczenia się							
Inne obserwacje:							
<b>Uczniowie:</b>							
• są aktywni – uczestniczą w pracy na lekcji, chętnie podejmują zadania							
• zachowują dobre relacje z nauczycielem (nie boją się odpowiadać na pytania, dopytują, nie widać strachu przed nauczycielem...)							
• są przygotowani do lekcji (mają: przybory i potrzebne pomoce, zeszyt przedmiotowy, podręcznik)							
• przestrzegają norm zachowania przyjętych w szkole w relacjach: nauczyciel – uczeń i uczeń – uczeń							
Inne obserwacje:							

Wnioski, uwagi, zalecenia:

\* \* \*

Mamy nadzieję, że proponowane arkusze obserwacji – hospitacji staną się dla czytelników inspiracją do planowania tematyki i sposobów przeprowadzania obserwacji zgodnie z potrzebami zarządzanej szkoły lub placówki.

Monika Bednarska-Bajer jest dyrektorem ZSO nr 8 w Sosnowcu i członkiem sieci dyrektorów; członkowie Klubu Q Jakości: Małgorzata Sokół jest dyrektorem ZSO nr 3 w Sosnowcu, Magdalena Leśniak jest dyrektorem SP nr 19 w Sosnowcu, Małgorzata Mike jest dyrektorem SP nr 6 w Sosnowcu, Krystyna Błazusiak jest dyrektorem ZSO nr 13 w Sosnowcu; Cezary Lempa jest konsultantem w RODN „WOM” w Katowicach.

# BHP ORAZ ZASADY ORGANIZACJI IMPREZ sportowo-rekreacyjnych i wycieczek a odpowiedzialność nauczycieli wychowania fizycznego

TOMASZ GRAD

## Wykaz obowiązujących aktów prawnych związanych z organizacją sportu, wypoczynku i rekreacji:

1. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. *w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne.*
2. Rozporządzenie MENiS z dnia 8 listopada 2001 r. *w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki.*
3. Rozporządzenie MEN z dnia 21 stycznia 1997 r. *w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, ze zmianami z grudnia 2009 r.*
4. Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 4 marca 2011 r. *w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek – wykaz miast, w których wymagany jest przewodnik miejski.*
5. Rozporządzenie MENiS z dnia 31 grudnia 2002 r. *w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach – wyznaczenie opiekunów, postępowanie w razie wypadku.*
6. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – *Prawo o ruchu drogowym.* (Dz. U. z 2005 r. Nr 108 poz. 908, z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. *o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich.*
8. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. *o sporcie.*
9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o usługach turystycznych.*
10. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 r. *w sprawie określenia wzorów znaków nakazu, zakazu, informacyjnych i ostrzegawczych stosowanych do oznakowania w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich.*
11. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 r. *w sprawie stopni trudności narciarskich tras zjazdowych, biegowych i nartostrad oraz sposobu ich oznaczania.*
12. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 grudnia 2011 r. *w sprawie określenia stopni zagrożenia lawinowego oraz odpowiedzialnych im zaleceń dla ruchu osób.*
13. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 14 kwietnia 2011 r. (Dz. U. Nr 88 poz. 500) *w sprawie trybu orzekania o zdolności do uprawiania danego sportu przez dzieci i młodzież do ukończenia 21 roku życia oraz przez zawodników pomiędzy 21 a 23 rokiem życia.*
14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. *w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania.*
15. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 29 grudnia 1995 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie zakresu, organizacji oraz form opieki zdrowotnej nad uczniami.*
16. Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 18 lutego 2011 r. *w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania kwalifikacji zawodowych w sporcie.*
17. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 marca 2012 r. *w sprawie sposobu oznakowania i zabezpieczania obszarów wodnych oraz wzorów znaków zakazu, nakazu oraz znaków informacyjnych i flag.*

## Kwalifikacje nauczyciela wychowania fizycznego

Wymagania kwalifikacyjne niezbędne do zajmowania stanowiska nauczyciela określono przepisami art. 9 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. *Karta nauczyciela* (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. *w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz. U. Nr 50, poz. 400, z późn. zm.).

### ▶ We wszystkich typach szkół, kwalifikacje posiada osoba, która ukończyła:

- 1) studia magisterskie na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczonym przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- 2) studia magisterskie na kierunku, którego zakres, określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych, obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- 3) studia magisterskie na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w pkt. 1 i 2 i studia podyplomowe w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

### ▶ Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela wychowania fizycznego w gimnazjach posiada osoba, która posiada ww. kwalifikacje lub ukończyła:

- 1) studia pierwszego stopnia na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczonym przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- 2) studia pierwszego stopnia na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- 3) studia wyższe na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w pkt. 1 i 2, a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

▶ **Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela wychowania fizycznego w szkołach podstawowych posiada osoba, która posiada ww. kwalifikacje lub:**

- 1) ukończyła zakład kształcenia nauczycieli w specjalności odpowiadającej nauczaniem przedmiotowi lub prowadzonym zajęciom, lub
- 2) ukończyła zakład kształcenia nauczycieli w specjalności innej niż wymieniona w pkt. 1, a ponadto ukończyła kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć.

▶ **Kwalifikacje do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego realizowanych w formach pozalekcyjnych lub pozaszkolnych oraz zajęć szkolenia sportowego w szkołach i klasach sportowych oraz szkołach mistrzostwa sportowego posiada osoba, która:**

- 1) ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela wychowania fizycznego w danym typie szkoły, określone w par. 2 ust. 1, par. 3, 4 ust. 1, lub
- 2) posiada świadectwo dojrzałości i tytuł zawodowy trenera lub instruktora w określonej dyscyplinie sportu, uzyskany zgodnie z przepisami w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej oraz szczegóło-

wych zasad i trybu ich uzyskiwania, oraz

- 3) posiada przygotowanie pedagogiczne.

▶ **Trenerem lub instruktorem sportu w sportach, w których działają polskie związki sportowe, może być osoba, która (Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów):**

- 1) ukończyła 18 lat,
- 2) posiada co najmniej wykształcenie średnie,
- 3) posiada wiedzę, doświadczenie i umiejętności niezbędne do wykonywania zadań trenera lub instruktora sportu,
- 4) nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo, o którym mowa w art. 46 – 50, lub określone w rozdziale XIX, XXIII, z wyjątkiem art. 192 i art. 193, rozdziale XXV i XXVI ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).

**Sprawowanie opieki mającej na celu zachowanie zdrowia dziecka**

**Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Zdrowia, Departamentu Matki i dziecka (Warszawa, 4 maja 2010 r.):**

1. **W sytuacjach nagłych**, gdy stan zdrowia dziecka wymaga natychmiastowej interwencji lekarskiej nauczyciel, dyrektor szkoły lub pielęgniarka zobowiązani są do podjęcia działań pomocy przedmedycznej w zakresie posiadanych umiejętności oraz wezwania karetki pogotowia ratunkowego. Jednocześnie, obowiązkiem tych osób jest zawiadomienie rodziców lub opiekunów prawnych.
2. **Inne problemy zdrowotne zgłaszane przez uczniów.** W innych przypadkach, gdy uczeń zgłasza wystąpienie problemu zdrowotnego (np. dolegliwości bólowych), pielęgniarka po rozmowie z uczniem zawiadamia rodziców (opiekunów prawnych) i zaleca konieczność uzyskania konsultacji lekarskiej. W przypadku nieobecności pielęgniarki, do podjęcia powyższych działań zobowiązany jest dyrektor

placówki oświatowej lub upoważniona przez niego osoba.

3. **Podawanie leków uczniom z chorobą przewlekłą.** W przypadku ucznia z chorobą przewlekłą, kiedy konieczne jest stałe podawanie mu leków w szkole, rodzice dziecka (przed przyjęciem go do placówki) zobowiązani są do przedłożenia informacji, na jaką chorobę dziecko choruje i jakie leki na zlecenie lekarza zażywa (nazwa leku, sposób dawkowania).

Konieczne jest również dołączenie zlecenia lekarskiego oraz pisemnego upoważnienia pielęgniarki do podawania dziecku leków. Wymóg ten dotyczy także uczniów pełnoletnich. W czasie nieobecności pielęgniarki w placówce oświatowej – w sytuacji, gdy stan zdrowia dziecka wymaga podania leku lub wykonania innych czynności (np. kontroli poziomu cukru we krwi u dziecka chorego na cukrzycę, podawania leku drogą wziewną dziecku choremu na astmę) – czynności te mogą wykonywać również inne osoby (w tym: samo dziecko, rodzic, nauczyciel), jeżeli odbyły przeszkolenie w tym zakresie. Osoby przyjmujące zadanie muszą wyrazić na to zgodę, zaś posiadanie wykształcenia medycznego nie jest wymogiem koniecznym. Delegowanie przez rodziców uprawnień do wykonywania czynności związanych z opieką nad dzieckiem oraz zgoda pracownika szkoły i zobowiązanie do sprawowania opieki winny mieć formę umowy (ustnej lub pisemnej, pomiędzy rodzicami dziecka przewlekle chorego a pracownikiem szkoły). W przypadku ucznia przewlekle chorego, świadczenia udziela lekarz zlecający leczenie określonymi lekami. Natomiast samo podanie leków zleconych przez lekarza należy traktować jako czynność techniczną polegającą na realizacji zlecenia lekarskiego, która wiąże się ze sprawowaniem funkcji opiekuńczej nad dzieckiem wymagającym systematycznego podawania leków. W tym zakresie, jakkolwiek brak jest przepisów określających szczegółowo te elementy opieki, które mają na celu zachowanie zdrowia dziecka, wydaje się, że działania podejmowane w szkole zarówno przez pielęgniarkę środowiska nauczania i wychowania, nauczyciela czy wychowawcę powinny być analogiczne do

tych, jakie w podobnych sytuacjach podejmowałoby rodzice dziecka.

### Łączenie funkcji opiekuna i kierownika wycieczki

**Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki** jasno określa zadania kierownika i opiekuna. Wynika z niego, że inne są zadania kierownika, a inne opiekuna. To natomiast powoduje, że nie powinno się łączyć tych funkcji. Nauczyciel wykonując obowiązki kierownika, np. idąc kupić bilety do muzeum, zaniedbuje obowiązki opiekuna, pozostawiając dzieci bez opieki. A to podlega karze.

W nowelizacji tego rozporządzenia z 29 sierpnia 2014 r., par. 13a, natomiast istnieje zapis: *Dyrektor szkoły może wyrazić zgodę na łączenie funkcji kierownika i opiekuna wycieczki lub imprezy.* Należy to więc do kompetencji dyrektora. Wtedy to on jednak ponosi całkowitą odpowiedzialność za ewentualne następstwa. Nauczyciel nie musi się na to zgodzić.

Ważna natomiast jest w tym przypadku intencja ustawodawcy wprowadzającego taką możliwość. Chodzi o to, aby wycieczki z kilkoma uczniami nie były obciążone koniecznością zapewnienia opiekuna i kierownika. Wypaczeniem tej intencji jest natomiast sytuacja, gdy grupa liczy, np. 25 osób i opiekę sprawuje jedna osoba, która jest zarówno opiekunem, jak i kierownikiem. Patrz – uzasadnienie do rozporządzenia par.1, pkt. 2.: *Kto wbrew obowiązкови troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w §1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (art. 210 Kodeksu karnego).*

Należy jednak pamiętać, że nie dotyczy to wyłącznie uczniów do 15 roku życia. Zgodnie bowiem z wyrokiem Sądu Najwyższego: *Wiek uczniów wpływa na różnicowanie stopnia i formy sprawowanego nad uczniami nadzoru*

*przez nauczycieli w tym rozumieniu, iż młodzieży starszej należy pozostawić więcej samodzielności. Obowiązek nadzoru ze strony szkoły nie ustaje jednak z chwilą osiągnięcia pełnoletności lub zbliżania się do tego wieku (wyrok SN II CR 289/74 LEX nr 7526).*

### Wybrane obowiązki nauczyciela wynikające ze sprawowania opieki nad uczniami

1. Konieczność bezwzględnego informowania odpowiednich organów o wszelkich sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu uczniów: *Kto wbrew swemu obowiązкови nie zawiadamia odpowiedniego organu lub osoby o wiadomym mu niebezpieczeństwie grożącym życiu lub zdrowiu człowieka albo mieniu, podlega karze aresztu albo grzywny (art. 73 Kodeksu wykroczeń).*
2. Powstrzymanie się od realizacji zajęć w warunkach zagrażających życiu i zdrowiu uczniów: *Jeżeli korzystanie z urządzeń szkolnych grozi niebezpieczeństwem, to nie można uwolnić się od odpowiedzialności za szkodę poniesioną przez dziecko w następstwie ich używania (art. 417 Kodeksu cywilnego) przez powoływanie się, że zostały wyprodukowane przez firmy mające do tego stosowne pozwolenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1974 r. IICR482/73, OSNCP 1975, nr 2, poz.26).*
3. Powstrzymywanie się nauczycieli od grania z uczniami w gry zespołowe, zwłaszcza w sytuacji dużej różnicy siły, wagi i wzrostu: *Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci: pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, innego ciężkiego kalectwa, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Jeżeli sprawca działa nieумыślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (art. 155 – 160 Kodeksu karnego).*

4. Zapewnienie opieki nauczyciela i ratownika podczas zajęć pływackich: *Uczącym się pływać i kąpiącym się zapewnia się stały nadzór ratownika lub ratowników i ustawiczny nadzór opiekuna lub opiekunów ze strony szkoły lub placówki.* Ten zapis traktuje o tym, że nie można pełnić jednocześnie funkcji ratownika i opiekuna grupy (Rozp. MENiS z 31.12.2002 r., par. 34 ust. 4).
5. W przypadku prowadzenia zajęć z wykorzystaniem sprzętu pływającego zapewnienie uczestnikom szkolenia w zakresie jego obsługi: *Ze sprzętu pływającego korzystają jedynie osoby przeszkolone w zakresie jego obsługi oraz posługiwania się wyposażeniem ratunkowym (Rozp. MENiS z 31.12.2002 r., par. 35 ust. 2).*
6. Dopuszczenie do zawodów sportowych wyłącznie młodzieży, której aktualny stan zdrowia i sprawności fizycznej na to pozwala. Nie można zatem stosować całorocznych zgód czy oświadczeń rodziców zezwalających na udział dziecka w zawodach: *Stopień trudności i intensywności ćwiczeń dostosowuje się do aktualnej sprawności fizycznej i wydolności ćwiczących (Rozp. MENiS z 31.12.2002 r., par. 31 ust. 1).*
7. Zapewnienie bezpiecznych warunków przebywania, szczególnie w przypadku sprawowania opieki nad małoletnimi do 7 roku życia. Nawet przebywanie w potencjalnie niebezpiecznych okolicznościach małoletniego jest z punktu widzenia obowiązku sprawowania nad nim opieki jej zaniechaniem i może skutkować odpowiedzialnością nauczyciela: *Kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7 albo nad inną osobą niezdolną rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem, dopuszcza do jej przebywania w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka, podlega karze grzywny albo karze nagany (art. 106 Kodeksu wykroczeń).*

### Zbieranie pieniędzy przez nauczycieli

W myśl art. 70 Konstytucji RP edukacja jest bezpłatna. Nie można zatem obciążać rodziców dodatkowymi kosztami za obowiązkowe zajęcia eduka-

cyjne oraz pochodne ich realizacji, np. niedopuszczalne jest płacenie rodzica za udział dziecka w obowiązkowych zajęciach z wychowania fizycznego realizowanych na basenie. Także obligowanie rodziców lub uczniów do ponoszenia innych kosztów, takich jak np.: wpisowe dla uczniów klas pierwszych, opłaty za świadectwa i ich odpisy, za kserokopie różnych materiałów dydaktycznych, wpłaty na radę rodziców. Poniżej stanowisko Podkarpackiego Kuratora Oświaty:

*Zobowiązuję Państwa Dyrektorów do zaniechania powyższych działań jako niezgodnych z konstytucyjnym prawem każdego obywatela do bezpłatnej nauki i sprzecznych z obowiązującymi przepisami prawa oświatowego. Działalność każdej szkoły i placówki publicznej jest subwencjonowana przez państwo i gwarantuje pełną realizację ich statutowych zadań.*

Ponadto **do zbierania pieniędzy** na zawody, wyjazdy, wycieczki itp. **upoważnione są wyłącznie osoby posiadające osobowość prawną lub odpowiednie upoważnienie**, potwierdzone zakresem czynności i obowiązków (np. rada rodziców, intendent, skarbnik szkoły, sekretarz szkoły). Zbieranie pieniędzy przez nauczyciela wykracza poza jego obowiązki służbowe określone w Karcie nauczyciela (KN), umowie o pracę i zakresie czynności. Dodatkowo sposoby zbierania, przechowywania, kwitowania wpłat itd. są określone w przepisach finansowych i skarbowych i wszelkie działania w tym zakresie muszą być zgodne z tymi przepisami.

Należy pamiętać również, że zgodnie z zapisem art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *O systemie oświaty* (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz.

2 572 z późn. zm.): *W celu wspierania działalności statutowej szkoły lub placówki rada rodziców może gromadzić fundusze z dobrowolnych składek rodziców oraz innych źródeł. Zasady wydatkowania funduszy rady określa regulamin, o którym mowa w art. 53 ust. 3: **dyrektor, nauczyciele lub inni pracownicy szkoły/placówki nie mogą zbierać od uczniów lub rodziców pieniędzy na radę rodziców.** Nie mogą też rozliczać swoich wychowanków z dokonywanych wpłat. Ustalona każdego roku przez organizację rodziców opłata może być zbierana przez rodziców i od samych rodziców. Opłaty te są dobrowolne i wynikają z deklaracji zainteresowanych.*

Podobnie przedstawia się sprawa z samorządem uczniowskim. Z art. 55 ust. 7 UoSO wynika, że samorząd uczniowski w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych nie może zbierać składek. Jedynie samorząd uczniowski w szkole dla dorosłych lub placówce kształcenia ustawicznego może gromadzić fundusze z dobrowolnych składek i innych źródeł.

### Odpoowiedzialność nauczyciela w świetle prawa

Odpoowiedzialność zawsze ponosi się za bezprawne działanie (nauczyciel robi coś, czego robić nie powinien, np.: stosuje przemoc) lub zaniechanie działania (nauczyciel nie robi tego, co ma obowiązek czynić, np.: nie zapewnia bezpieczeństwa). Badane jest konkretne działanie lub zaniechanie mające związek z pracą nauczyciela, a nie przebieg pracy zawodowej czy jego stosunek do obowiązków służbowych. Przebieg pracy zawodowej lub stosunek do obowiązków może mieć

tylko znaczenie przy wymierzaniu kary dyscyplinarnej, ale nie ma wpływu na wszczęcie i przebieg postępowania.

### Przykładowe wykroczenia przeciwko obowiązkom wymienionym w art. 6 KN i uchylające godności zawodu nauczyciela:

- stosowanie kar cielesnych i przemocy fizycznej wobec uczniów, wychowanków,
- wyśmiewanie uczniów, uporczywe dokuczanie,
- czyny nierządne,
- szantaż, korupcja,
- udzielanie niedozwolonej pomocy uczniom podczas sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych,
- naruszenie godności ucznia, przemoc psychiczna,
- naruszenie obowiązku trzeźwości w szkole,
- pozostawienie uczniów bez opieki podczas zajęć,
- złe relacje z radą pedagogiczną,
- notoryczne naruszanie regulaminów (po wyczerpaniu możliwości stosowania kar porządkowych),
- spożywanie alkoholu z młodzieżą,
- ujawnianie spraw poruszanych na zebraniach rady pedagogicznej oraz dotyczących uczniów,
- skazanie wyrokami sądowymi, w tym wyrokami za przestępstwa umyślne,
- fałszowanie dokumentów,
- brak reakcji na łamanie prawa przez nauczycieli i uczniów,
- wykorzystywanie cudzych materiałów, programów bez zgody ich autora (plagiaty),
- porzucenie pracy,
- propagowanie rasizmu, szerzenie nienawiści, agitacja polityczna itp.
- niska kultura słowa (agresja słowna, wulgarne słownictwo).

### Przykładowe wzory dokumentów

#### Załącznik 1

#### ZGODA

Wyrażam zgodę na podanie leków, zgodnie ze wskazaniem lekarskim, mojemu uczniowi (wychowankowi).....  
.....  
oraz na wykonanie, w razie potrzeby, innych niezbędnych czynności medycznych (np.: kontroli poziomu cukru we krwi) w przypadku nieobecności pielęgniarki na terenie placówki.

.....  
Czytelny podpis nauczyciela/wychowawcy/pracownika

## UPOWAŻNIENIE

Upoważniam Panią ..... – pielęgniarkę w .....  
do podawania mojemu dziecku leków (oraz do wykonania innych niezbędnych czynności medycznych) zgodnie z załączonym zleceniem lekarskim.

.....  
(imię i nazwisko dziecka)

W przypadku nieobecności pielęgniarki w placówce, w sytuacji, gdy stan zdrowia dziecka wymaga podania leku lub wykonania innych niezbędnych czynności (np. kontrola poziomu cukru we krwi, itp.) do ww. czynności upoważniam .....  
(imię i nazwisko nauczyciela) .....

zgodnie z załączoną pisemną zgodą ww. wychowawcy/nauczyciela/pracownika szkoły.

Syn/córka jest uczulony na \* .....

.....  
podpis rodziców/opiekunów prawnych

\* wymienić, na jakie leki dziecko jest uczulone lub wpisać *nie jest uczulone na żaden lek* w przypadku braku informacji o występujących uczuleniach.

dr n. zdr. Tomasz Grad jest wicedyrektorem RODN „WOM” w Katowicach, członkiem Odwoławczej Komisji Odpowiedzialności Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Ministerstwie Edukacji Narodowej.

## Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2014/2015

### ■ KURSY DOSKONALĄCE:

- Zasady BHP i organizacji zajęć sportowo-rekreacyjnych w kontekście odpowiedzialności nauczyciela

Kontakt: dr Tomasz Grad, tel.: (32) 258 22 09, w. 202,  
kursy@womkat.edu.pl

- Kurs dla kandydatów na wychowawców placówek wypoczynku dzieci i młodzieży
- Kurs dla kierowników placówek wypoczynku dzieci i młodzieży
- Kurs dla kierowników wycieczek szkolnych

Kontakt: Mariola Lux, tel.: (32) 259 98 85, w. 202,  
e-mail: ml@womkat.edu.pl

### ■ WARSZTAT KOMERCYJNY:

- Plany, regulaminy i procedury szkolne

Kontakt: Jakubowska, tel.: (32) 258 13 97, w. 202,  
e-mail: ejakubowska@womkat.edu.pl

### ■ SZKOLENIA DLA RAD PEDAGOGICZNYCH:

- Negocjacje, mediacje i spór konstruktywny metodą rozwiązywania konfliktów w szkole
- Gry i zabawy ruchowe w przeciwdziałaniu agresji rówieśniczej

Kontakt: dr Tomasz Grad, tel.: 32 258 22 09 w. 202,  
e-mail: kursy@womkat.edu.pl

- Procedury postępowania w sytuacjach kryzysowych i interwencyjnych
- Przestępczość dzieci i młodzieży – odpowiedzialność prawna nieletnich
  - Stosowanie prawa w codziennej pracy wychowawcy (pedagoga)
  - Prawne aspekty sprawowania opieki nad dziećmi w polskiej szkole
  - Ochrona danych osobowych ucznia, rodzica, nauczyciela – aspekty prawne i praktyczne

Kontakt: Bohdan Doboszyński, tel.: 32 258 13 97 w. 201,  
e-mail: forum@womkat.edu.pl

# POROZMAWIAJMY O ... nauczaniu indywidualnym

EWA JAKUBOWSKA

**D**o napisania tego artykułu zainspirował mnie e-mail zawierający pytanie lub raczej informację nakreślającą problem wymagający rozwiązania:

*W październiku doszedł do naszej szkoły uczeń. Nie pojawiał się jednak w ogóle w szkole na lekcjach, w tym na lekcjach wf. Od 6 grudnia zostało mu przyznane nauczanie indywidualne, które nie zawiera lekcji wychowania fizycznego. Czy można go nieklasyfikować? Jeśli tak, to na jakiej podstawie? I drugie pytanie: Co wpisać w rubryce śródrocznej czy końcoworocznej w przypadku ucznia z nauczaniem indywidualnym, który nie ma w programie wychowania fizycznego?*

W tej krótkiej wiadomości nakreślono kilka problemów związanych z organizacją procesu dydaktycznego dla dzieci i młodzieży, którzy z przyczyn zdrowotnych nie mogą uczęszczać do przedszkola czy szkoły, a przecież muszą realizować obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązek szkolny czy obowiązek nauki. Zgodnie z obowiązującym w naszym kraju prawem, dyrektorzy przedszkoli i szkół mogą w takich przypadkach organizować proces uczestniczenia dzieci i młodzieży w indywidualnym rocznym przygotowaniu przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniu. Podstawowe zasady prawne są sprecyzowane w art. 71 b Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty i Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2014 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2014 r. poz. 1157).

Warunkiem podstawowym uzasadniającym objęcie ucznia nauczaniem indywidualnym jest posiadanie przez niego orzeczenia wydanego przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej (w tym specjalistycznej), właściwej dla szkoły, do której uczęszcza dziecko.

Zasady działania takich zespołów oraz wydawania stosownych orzeczeń określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. z 2008 r., nr 173, poz. 1072).

Pierwszym etapem organizowania nauczania indywidualnego jest złożenie przez rodziców lub prawnych opiekunów wniosku wraz z wymaganymi załącznikami. Zdarza się czasem, że rodzice nie wiedzą, że swoje pismo powinni kierować do zespołu orzekającego w poradni psychologiczno-pedagogicznej i przekazują je do dyrektora przedszkola, szkoły lub po prostu do poradni psychologiczno-pedagogicznej jako instytucji. Nie powinno to mieć żadnego wpływu na sposób załatwienia sprawy przez stosowne organy, ponieważ dyrektorzy placówek oświatowych powinni niezwłocznie wskazać rodzicom drogę prawidłowego działania, a poradnia nadać bieg sprawie wewnątrz instytucji.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. z 2008 r. nr 173, poz. 1072) szczegółowo określa rodzaje i formy wymaganych dokumentów:

Par. 6 (...) Wniosek o wydanie orzeczenia (...) zawiera odpowiednio:

- 1) imię i nazwisko dziecka, datę i miejsce jego urodzenia oraz miejsce zamieszkania, a w przypadku ucznia – również nazwę i adres szkoły oraz oznaczenie klasy, do której uczeń uczęszcza, a także nazwę zawodu – w przypadku ucznia szkoły prowadzącej kształcenie w zawodzie;
- 2) imiona i nazwiska rodziców (prawnych opiekunów) oraz miejsce ich zamieszkania;

- 3) określenie celu i przyczyny, dla której niezbędne jest uzyskanie orzeczenia;
- 4) podpis wnioskodawcy.  
(...)

Jeżeli wniosek dotyczy wydania orzeczenia o potrzebie indywidualnego przygotowania przedszkolnego albo orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania, wnioskodawca dołącza do wniosku zaświadczenie o stanie zdrowia dziecka, w którym lekarz określa:

- 1) okres – nie krótszy jednak niż 30 dni – w którym stan zdrowia dziecka uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczenie do przedszkola lub szkoły;
- 2) rozpoznanie choroby lub innej przyczyny powodującej, że stan zdrowia dziecka uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczenie do przedszkola lub szkoły;
- 3) zakres, w jakim dziecko, (...) może brać udział w zajęciach, w których realizowana jest podstawa programowa wychowania przedszkolnego, organizowanych z grupą wychowawczą lub indywidualnie w odrębnym pomieszczeniu w przedszkolu;
- 4) zakres, w jakim uczeń, (...) może brać udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, organizowanych z oddziałem w szkole lub indywidualnie w odrębnym pomieszczeniu w szkole.

W przypadku ucznia szkoły prowadzącej kształcenie w zawodzie, wnioskodawca dołącza do wniosku o wydanie orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania zaświadczenie, określające możliwość dalszej realizacji praktycznej nauki zawodu, wydane przez lekarza medycyny pracy.

(...)

W celu uzyskania informacji o problemach dydaktycznych i wychowawczych ucznia, zespół może zasięgnąć opinii nauczycieli szkoły, do której uczeń uczęszcza, (...) Przewodniczący zespołu zawiadamia wnioskodawcę o terminie posiedzenia zespołu. Wnioskodawca może wziąć udział w posiedzeniu zespołu i przedstawić swoje stanowisko.

Analizując wiele opisywanych przez rodziców sytuacji związanych z wewnętrznymi procedurami obowiązującymi w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, należy zwrócić uwagę na to, że nie ma podstaw praw-



nych do kierowania ucznia na dodatkowe badania lekarskie, uzupełniające te, które opisał lekarz w zaświadczeniu dołączonym do wniosku, oraz kierowanie do innego, wskazanego przez poradnię lekarza. Podkreślił ponownie – takie praktyki, jeśli mają miejsce, nie są zgodne z obowiązującym prawem.

Jednocześnie rodzice powinni dopilnować, aby w zaświadczeniu wydanym przez lekarza termin organizowania nauczania indywidualnego był określony precyzyjnie. Sformułowania *do końca nauki szkolnej, do końca edukacji, do ukończenia szkoły*, itd. są nieprawidłowe.

**Indywidualne nauczanie organizuje dyrektor szkoły zgodnie ze wskazaniami zawartymi w orzeczeniu wydanym przez zespół orzekający.** Z uwagi na konieczność pozyskania dodatkowych środków finansowych, dyrektor musi uzgodnić szczegółowe warunki realizacji tego procesu z organem prowadzącym. Obowiązujące Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2014 r. w sprawie *indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży* (Dz.U z 2014 r. poz. 1157) określa szczegółowe warunki takiego nauczania, a w szczególności: liczbę godzin zajęć przyznawanych uczniom na poszczególnych etapach edukacyjnych, zasady organizacji tygodniowego rozkładu godzin oraz warunki realizacji szkolnego planu nauczania. Dyrektor szkoły musi zatem odpowiedzieć sobie na podstawowe pytanie – jak w tak niewielkiej liczbie godzin *zmieścić* wszystkie przedmioty i zrealizować całą obowiązującą podstawę programową, dostosowując wymagania i warunki do konkretnego orzeczenia wydanego przez zespół orzekający?

Zgodnie z par. 7. 1. cytowanego wyżej rozporządzenia: *W indywidualnym nauczaniu realizuje się obowiązkowe zajęcia edukacyjne wynikające z ramowego planu nauczania danego typu i rodzaju szkoły, dostosowane do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.*

2. *Dyrektor szkoły, na wniosek nauczyciela prowadzącego zajęcia indywidualnego nauczania, może zezwolić na odstąpienie od realizacji niektórych treści nauczania objętych*

*obowiązkowymi zajęciami edukacyjnymi, stosownie do możliwości psychofizycznych ucznia oraz warunków w miejscu, w którym są organizowane zajęcia indywidualnego nauczania.*

3. *Wniosek, o którym mowa w ust. 2, składa się w formie pisemnej. Wniosek zawiera uzasadnienie.*

Oznacza to, że nauczyciel, który będzie prowadził zajęcia w formie indywidualnego nauczania, dostosowując wiadomości i umiejętności zawarte w podstawie programowej do możliwości ucznia, musi określić, czy z uwagi na wymogi konkretnego orzeczenia oraz warunki, w jakich nauczanie się odbywa, jest w stanie zrealizować wszystkie treści nauczania zaplanowane dla danego oddziału. Jeśli uzna, że nie jest to możliwe – składa do dyrektora szkoły wniosek o zezwolenie na odstąpienie od realizacji niektórych treści nauczania. Dyrektor, udzielając zgody, powinien mieć na względzie możliwości ucznia i nauczyciela oraz cele szczegółowe podstawy programowej, które stanowią wymagania dotyczące egzaminów zewnętrznych. Dyrektor musi także rozstrzygnąć, jak uczeń będzie realizował obowiązujący szkolny plan nauczania.

Przykładem problemu, który może się pojawić w każdej szkole, jest ten, który zacytowałam na początku artykułu. Z opisu sytuacji wynika, że uczeń nie bierze udziału w zajęciach wychowania fizycznego. Decyzja, jaką podjął dyrektor szkoły, musiała mieć podstawy prawne i być oparta na wskazaniach wynikających ze stanu zdrowia dziecka. Zatem na pewno, zgodnie z orzeczeniem zespołu orzekającego lub opinią lekarza, zwolnił ucznia z tych zajęć. Dyrektor mógł to zrobić, działając zgodnie z par. 8 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie *warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz. U. z dnia 11 maja 2007 r. ze zmianami), który brzmi:

1. *Dyrektor szkoły zwalnia ucznia z zajęć wychowania fizycznego, zajęć komputerowych, informatyki lub technologii informacyjnej na podstawie opinii o ograniczonych możliwościach uczestniczenia ucznia w tych*

*zajęciach, wydanej przez lekarza, na czas określony w tej opinii.*

2. *Jeżeli okres zwolnienia ucznia z zajęć wychowania fizycznego, zajęć komputerowych, informatyki lub technologii informacyjnej uniemożliwia ustalenie śródrocznej lub rocznej (semestralnej) oceny klasyfikacyjnej, w dokumentacji przebiegu nauczania zamiast oceny klasyfikacyjnej wpisuje się „zwolniony” albo „zwolniona”.*

Zatem uczeń nie może być nieklasyfikowany (jak sugeruje się w pytaniu), ponieważ w takim przypadku wychowanie fizyczne musiałyby być jednym z przedmiotów nauczanych w ramach nauczania indywidualnego (a ten warunek nie jest spełniony) i stan zdrowia ucznia musiałby pozwalać na uczestnictwo w tych zajęciach.

Zagadnienie, które tak szczegółowo analizowaliśmy, dotyczyło konkretnego przedmiotu, który z racji swojej specyfiki i wymagań zawartych w podstawie programowej jest trudny do realizacji np. w domu ucznia. Istnieje ponadto możliwość zwolnienia z tych zajęć. Inne przedmioty, w przypadku których przepisy prawa nie dają możliwości zwalniania, także nie mogą być w pełni realizowane na zajęciach nauczania indywidualnego, a więc problem jest o wiele szerszy.

**Nauczanie indywidualne ma bowiem swoje ograniczenia.** Na przykład uczeń klasy I liceum ogólnokształcącego może mieć przyznanych co najwyżej 16 godzin zajęć tygodniowo, a jego koleżanki i koledzy, uczący się w systemie szkolnym, będą uczestniczyli w tym czasie w 30 godzinach. Analizując bardzo typowy plan nauczania dla jednego oddziału klasy I, możemy przyjąć, że liczba godzin będzie przydzielona następująco: język polski – 3 h, matematyka – 3 h, dwa języki obce – 2 x 3 h = 6 h, geografia, biologia, chemia i fizyka – po jednej godzinie (co daje 4), historia – 2 h, wiedza o społeczeństwie – 1 h, podstawy przedsiębiorczości – 2 h, informatyka – 2 h, wychowanie fizyczne – 3 h plus edukacja dla bezpieczeństwa, wiedza o kulturze, ekonomia w praktyce i godzina z wychowawcą.

Niektóre z tych przedmiotów muszą być realizowane w pełnym wymiarze, ponieważ w sensie programowym stanowią kontynuację poziomu podsta-

wowego prowadzonego w gimnazjum i są jednogodzinne. Aby zmieścić się w 16 godzinach, pozostały wymiar godzin trzeba obniżyć. Przed dyrektorem i nauczycielami pojawią się pytania: Ile godzin przyznać na każdy przedmiot obowiązkowy i jak w takich warunkach zrealizować całą, obowiązującą podstawę programową? Jak zaplanować przedmioty w zakresie rozszerzonym? Co zrobić, jeśli taka sytuacja powtórzy się w klasie II lub III w kontekście przygotowania ucznia do egzaminu maturalnego, który jako absolwent będzie mógł zdać bez względu na organizację procesu dydaktycznego? Oczywiście w każdej

szkole może być inna tzw. siatka godzin, ale problem pozostanie. Słowa *egzamin maturalny* można zastąpić *egzaminem gimnazjalnym* lub *sprawdzianem* – bo dotyczy to dzieci i uczniów na każdym etapie edukacyjnym.

**Z nauczania indywidualnego można zrezygnować przed terminem wskazanym w orzeczeniu.** Dyrektor szkoły zaprzestaje jego organizacji na wniosek rodziców lub pełnoletniego ucznia i na podstawie dołączonego do wniosku zaświadczenia lekarskiego, z którego wynika, że stan zdrowia ucznia umożliwia uczęszczanie do szkoły.

Nauczanie indywidualne to czasem jedyna możliwa forma realizacji przez ucznia obowiązku szkolnego czy obowiązku nauki. Jeśli tylko jest to możliwe, to stwarzamy sytuacje, w których uczeń będzie uczestniczył w życiu klasy i szkoły. Miejmy także na uwadze fakt, że szkolny system oceniania obowiązuje nie tylko w budynku szkoły, ale też w domu ucznia, w czasie realizowania zajęć w ramach nauczania indywidualnego. Statusu ucznia nie zmienia miejsce realizowania zajęć i ocena szkolna ma zawsze taki sam wymiar. Ale to jest temat na całkiem inny artykuł.

Ewa Jakubowska jest konsultantem w RODN „WOM” w Katowicach i koordynatorem programu kompleksowego wsparcia szkół w ich projakościowym rozwoju.

## Konsultacje w sprawie statutu szkoły

**Szanowni Państwo**

**Dyrektorzy przedszkoli i szkół wszystkich typów**

Jeśli nosicie się z zamiarem wprowadzenia zmian do statutu i chcielibyście przeanalizować ten dokument pod względem obowiązujących przepisów prawa, to skontaktujcie się z Regionalnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach. Pomożemy!

Dodatkowo przeprowadzimy spotkanie warsztatowe z grupą nauczycieli, którzy w kierowanej przez Państwa placówce zajmują się tym zagadnieniem.

Szczegółowe warunki konsultacji proszę uzgadniać w formie elektronicznej z Ewą Jakubowską – nauczycielem konsultantem naszej placówki: [ejakubowska@womkat.edu.pl](mailto:ejakubowska@womkat.edu.pl).

Koszt konsultacji zapisów statutu i spotkania warsztatowego z nauczycielami – 900 zł.

## IV Śląska Szkoła EWD

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach i Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Bielsku-Białej organizują wyjazdową IV Śląską Szkołę EWD. Konferencja jest rezultatem współpracy z Pracownią EWD (Edukacyjnej Wartości Dodanej) Instytutu Badań Edukacyjnych. Odbędzie się 13 – 14 maja 2015 r.

Celem konferencji jest:

1. Zapoznanie nauczycieli z najnowszymi trendami w EWD, w tym **EWD dla szkół podstawowych**.
2. Wykorzystanie EWD w **ewaluacji wewnętrznej** (*planowanie ewaluacji wewnętrznej szkoły z uwzględnieniem EWD*) i **zewnętrznej** (Wymaganie 11).
3. PWE – porównywalne wyniki egzaminacyjne jako informacja o jakości pracy szkoły.
4. Planowanie pracy z radą pedagogiczną w zakresie analizy i wykorzystania EWD.

**Informacje:** [www.womkat.edu.pl](http://www.womkat.edu.pl) lub [ewd@womkat.edu.pl](mailto:ewd@womkat.edu.pl)

# KILKA REFLEKSJI na temat reformy podręcznikowej w praktyce dyrektora szkoły podstawowej i bibliotekarza

MARIOLA ZYCH

**T**rzeba przyznać, że założenia pomysłodawców reformy podręcznikowej są z gruntu bardzo korzystne dla uczniów i ich rodziców. Przypomnę tylko, że od września 2014 r. uczniowie klas pierwszych szkół podstawowych otrzymali podręczniki, ćwiczenia i materiały edukacyjne za darmo. Oznacza to ogromną ulgę w gospodarowaniu budżetem domowym pod koniec wakacji dla rodziców i opiekunów pierwszaków w obecnym roku szkolnym. Wszystkie dzieci rozpoczynające naukę w klasie pierwszej mogły wypożyczyć w szkole książki, z których będą korzystać również następne roczniki ich kolegów. W latach kolejnych przyjdzie czas na wszystkie klasy szkoły podstawowej i gimnazjum. Dodatkowym atutem zmian jest zakaz pakietowania podręczników, czyli w książkach nie mogą znaleźć się odniesienia do innych publikacji tego samego wydawnictwa. I tu także duże oszczędności dla rodziców – nie muszą uzupełniać pomocy dydaktycznych o dodatkowe pozycje, wskazane w tekście. I jeszcze zasada korzystania z takich samych podręczników przez wszystkie klasy rocznika w szkole.

Wydawać by się mogło, że doczekaliśmy rewolucyjnej zmiany mającej prawie same zalety. Jest jednak druga strona – organizacyjna, logistyczna i finansowa.

Kiedy procedury ruszyły w okresie wakacyjnym, tylko nieliczni (dzięki kampanii informacyjnej, organizowanej przez różne podmioty, skierowanej do administracji samorządowej i dyrektorów szkół) mieli świadomość wielkości i powagi nadchodzących zmian.

Przyznam, że uspokajająco działały na mnie e-konferencje prowadzone przez wydawnictwa i dość obszerne informacje umieszczane na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej, w zakładkach: *Darmowe*

*podręczniki*, *Nasz elementarz* i *Sześciolatki*. Na początku września trochę zamieszania wytworzyły sprzeczne informacje o zasadach wypożyczania podręczników i ćwiczeń przez biblioteki szkolne, szybko zweryfikowane przez MEN. Jasne stało się traktowanie podręczników jako kolejnych zasobów bibliotecznych, należących do majątku szkoły, choć finansowanych z dotacji celowej MEN. I tu rozpoczynają się kłopoty nauczycieli bibliotekarzy, niemające w perspektywie końca. Każdy bowiem egzemplarz podręczników i ćwiczeń musi fizycznie przejść przez ręce bibliotekarza, podlegając procedurze akcesji do inwentarza biblioteki szkolnej. Podręczniki pozostają w zbiorach przez 3 lata, natomiast ćwiczenia należy po roku zubytkować, co w praktyce wymusza zabieg kasacji z zasobów bibliotecznych. **Stajemy więc przed perspektywą przekształcenia (nieformalnego) bibliotek szkolnych z centrów multimedialnych w magazyny z podręcznikami.** Jak bowiem pogodzić podstawową funkcję biblioteki jako wsparcia uczniów, rodziców i nauczycieli w procesie dydaktycznym i wychowawczym, z technicznymi, większymi z każdym rokiem, zadaniami ewidencjonowania nabytków i ubytków w cyklu rocznym i trzyletnim?

Obecny rok szkolny to początek i tylko jeden rocznik podręczników i ćwiczeń należy umieścić w księgozbiórce. Od września trzeba będzie zrobić to samo z materiałami do klasy pierwszej, drugiej i czwartej szkoły podstawowej oraz pierwszej gimnazjum. Jak rozplanować i zorganizować czas wakacyjny, aby wszyscy uczniowie klas uprawnionych do otrzymania darmowego podręcznika otrzymali je z rozpoczęciem zajęć edukacyjnych w nowym roku szkolnym? Obsada osobowa bibliotek szkolnych w związku z wpro-

wadzeniem reformy podręcznikowej nie zmieniła się, a zaksięgowanie, opracowanie i oprawienie podręczników (w mojej szkole wszystkie podręczniki oprawiane są w folię przed przekazaniem ich uczniom), wymaga uwagi i przede wszystkim czasu.

Jestem dyrektorem szkoły podstawowej i nauczycielem bibliotekarzem, odpowiadam więc nie tylko za prawidłowe zamówienie i rozliczenie dotacji, ale także – wprowadzenie i przygotowanie do wypożyczenia setek egzemplarzy książek uczniom 1 września 2015 roku. Od pokoleń związana jestem ze szkolnictwem za sprawą rodzinnych tradycji nauczycielskich, szkoła to moje życie i wiele reform za mną. Nigdy nie nastawiałam się negatywnie do zmian, wręcz w nich uczestniczyłam jako nauczyciel bibliotekarz od 1989 r., wieloletni doradca metodyczny ds. bibliotek szkolnych, edukator *Nowej Szkoły* wreszcie od 10 lat dyrektor szkoły i uczestnik pilotażowego programu *Przywództwo i zarządzanie w oświacie – opracowanie i wdrożenie systemu kształcenia i doskonalenia dyrektorów szkół i placówek*, ale to, z czym przyjdzie się nam zmierzyć w obecnej perspektywie, trochę mnie przeraża. Obawiam się, że nauczycielom bibliotekarzem szkół podstawowych i gimnazjów braknie czasu na realizację edukacji czytelniczej i medialnej (i tak już zepchniętej na plan dalszy w codzienności szkolnej), a w konsekwencji doprowadzi do utraty statusu nauczyciela na rzecz ewidencjonowania i śledzenia drogi podręczników od ucznia do ucznia. Chyba jednak nie o to chodziło inicjatorom i pomysłodawcom tej radykalnej zmiany. Idea niewątpliwie słuszna, ale brakło znowu wyobraźni organizacyjnej. Jest to jednak dopiero pierwszy rok funkcjonowania reformy i wszyscy (nauczyciele bibliotekarze i dyrektorzy szkół) mamy nadzieję na logiczne rozwiązania centralne, sprawne funkcjonowanie platformy zgłaszania zamówień, monitorowania dostaw i wsparcie kuratoriów. Z całego kraju wysyłane są na bieżąco uwagi i wątpliwości co do organizacji obrotu podręcznikami, ćwiczeniami i materiałami edukacyjnymi. Powinno to skłonić MEN do szybkich i racjonalnych rozwiązań, które ułatwią pracę szkołom, a uczniom zabezpieczą terminowy dostęp do podręcznika i pozostałych pomocy objętych programem *Darmowy podręcznik*.

Mariola Zych jest dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 1 im. II Armii Wojska Polskiego w Jastrzębiu-Zdroju i nauczycielem bibliotekarzem.

# TEKST PRZEWODNI KROK PO KROKU

JERZY KROPKA

**M**etoda tekstu przewodniego<sup>1,2</sup> jest jedną z metod kształtowania umiejętności zawodowych. W przykładowych programach nauczania do zawodów<sup>3</sup> jej stosowanie jest zalecane w realizacji wielu zadań praktycznych. Metoda jest znana od wielu lat, jednak jej wykorzystanie w praktyce szkolnej nie jest powszechne. Być może przykłady jej zastosowania zamieszczone w dalszej części artykułu zachęcą niezdecydowanych i przekonają, że metoda nie jest trudna dla nauczyciela, za to jest atrakcyjna dla uczniów i, co najważniejsze, skuteczna w osiąganiu efektów kształcenia zapisanych w podstawie programowej.

Praca metodą tekstu przewodniego<sup>4</sup> obejmuje sześć faz tworzących zamknięty cykl:

Jej podstawowym narzędziem jest tekst przewodni. Zawiera on pytania, na które uczniowie odpowiadają przed przystąpieniem do kolejnych faz realizacji zadania. Poszukiwanie i formułowanie odpowiedzi ma na celu ukierunkowanie myślenia: od poszukiwania potrzebnych informacji poprzez zaplanowanie działań aż do sprawdzenia poprawności i analizy zadania. Oznacza to dużą samodzielność uczniów, bo tekst przewodni nie jest instrukcją.

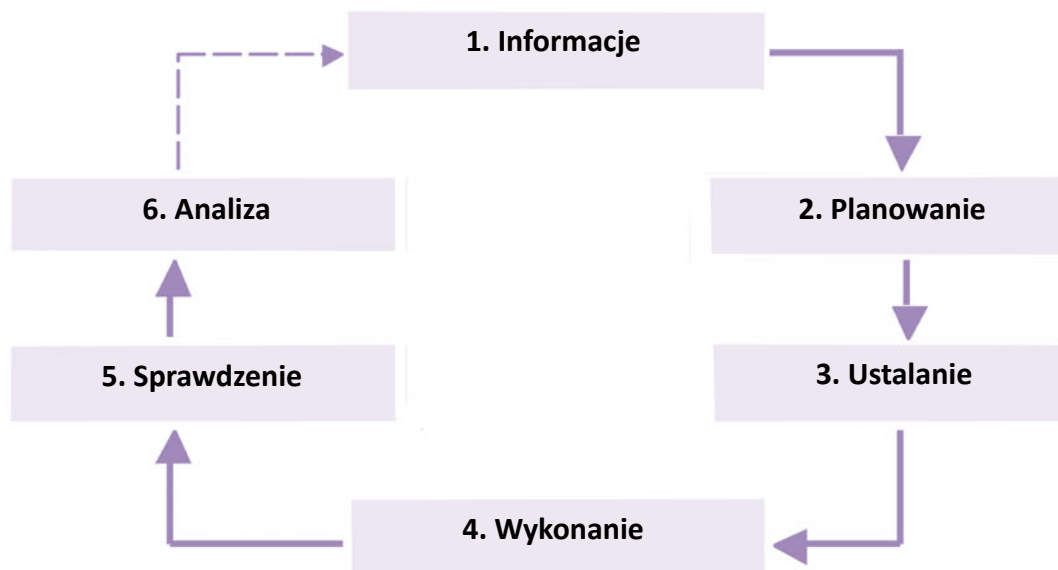
Poniżej zamieszczono przykład tekstu przewodniego do zawodu technik elektryk. Oprócz pytań przewodnich przedstawiono również oczekiwane odpowiedzi uczniów oraz komentarz dotyczący funkcji pytań przewodnich do poszczególnych faz.

## Przykład zastosowania metody tekstu przewodniego w zawodzie technik elektryk<sup>5</sup>

▣ **Zadanie:** Zlokalizuj uszkodzenie instalacji elektrycznej oświetleniowej. Wymień uszkodzony element instalacji.

Istotą fazy 1 (**Informacje**) jest ukierunkowanie uczniów na przypomnienie sobie i uporządkowanie wiadomości niezbędnych do realizacji zadania oraz poszukiwanie nowych informacji.

W wyniku fazy 2 (**Planowanie**) uczniowie opracowują plan realizacji zadania. Pytania prowadzące do tej fazy powinny więc wspomóc uczniów we właściwym opracowaniu tego planu. Analiza oczekiwanych odpowiedzi pomaga stwierdzić, czy pytania dotyczyły wszystkich istotnych elementów, które uczniowie powinni uwzględnić w swoim planie działania.



<sup>1</sup> A. Brejnak: *Metoda przewodniego tekstu w kształceniu praktycznym. ABC Doradcy przedmiotów zawodowych*, zeszyt nr 9. CODN, Warszawa 1993.

<sup>2</sup> T. Ornatowski T., J. Figurski: *Praktyczna nauka zawodu*. Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2000.

<sup>3</sup> *Repozytorium przykładowych programów nauczania*. <http://www.koweziu.edu.pl/ppn>

<sup>4</sup> J. Kropka J.: *Metoda tekstu przewodniego w kształtowaniu umiejętności zawodowych*. Forum Nauczycieli, 2 (41 – 42). RODN „WOM”, Katowice 2011.

<sup>5</sup> Autorem zadania oraz tekstu przewodniego jest **Marek Karwot**, nauczyciel Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Knurowie.

**Faza 1. INFORMACJE**

Pytanie	Oczekiwana odpowiedź
1. Jakie są możliwe usterki w obwodzie elektrycznej instalacji oświetleniowej?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• brak zasilania</li> <li>• przepalony bezpiecznik</li> <li>• przepalona żarówka</li> <li>• uszkodzony wyłącznik</li> <li>• uszkodzona oprawa oświetleniowa</li> </ul>
2. Jakie są metody sprawdzania poszczególnych elementów obwodu elektrycznego?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• wzrokowo: poprzez oględziny</li> <li>• przez dotyk</li> <li>• poprzez pomiar poszczególnych elementów za pomocą przyrządów elektrycznych</li> </ul>
3. ....	

**Faza 2. PLANOWANIE**

Pytanie	Oczekiwana odpowiedź
1. Jakie narzędzia należy przygotować do wykonania zadania?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• komplet wkrętałów</li> <li>• komplet szczypiac monterskich</li> <li>• wskaźnik napięcia</li> <li>• nóż monterski</li> </ul>
2. Jakie przyrządy pomiarowe zastosujesz?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• woltomierz</li> <li>• omomierz</li> <li>• miernik ciągłości przewodów</li> </ul>
3. Od czego rozpoczniesz pracę?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• od sprawdzenia obecności napięcia od strony zasilania</li> <li>• od przygotowania i zabezpieczenia miejsca pracy z zgodnie z zasadami BHP</li> </ul>
4. ....	

W fazie 3 (**Ustalania**) nauczyciel sprawdza, czy zaplanowane działania prowadzą do wykonania zadania i ewentualnie wprowadza korekty. Uczniowie uzgadniają z nauczycielem sposób realizacji zadania. Do tej fazy nie opracowuje się pytań przewodnich, ale warto zastanowić się, jakie elementy zadania należy ustalić z uczniami przed dopuszczeniem ich do pracy. W omawianym przykładzie mogą to być:

1. Kolejność czynności związanych z lokalizacją usterki oraz jej usunięciem.
2. Bezpieczny sposób wykonania zadania.
3. Wykaz przyrządów i narzędzi.
4. ....

W fazie 4 (**Wykonanie**) uczniowie realizują zaplanowane działania. Metoda tekstu przewodniego zakłada dużą samodzielność uczniów. Rola nauczyciela w tej fazie to czuwanie nad bezpiecznym wykonywaniem zadania przez uczniów oraz pomoc w przypadkach, gdy uczniowie sobie nie radzą lub ich działania prowadziłyby do nieodwracalnych błędów.

Tekst przewodni do tej fazy może zawierać dodatkowe wskazówki, dotyczące realizacji zadania, mające na celu uniknięcie typowych błędów i przypomnienie zasad dotyczących bezpiecznego wykonania zadania oraz ewentualnych zagrożeń. Na przykład:

**Faza 4. WYKONANIE****Polecenia**

1. Sprawdź poprawność działania wskaźnika napięcia.
2. Wyłącz napięcie w obwodzie.
3. Sprawdź brak obecności napięcia.
4. Zwróć uwagę na ustawienie odpowiedniego zakresu na mierniku uniwersalnym.
5. ....

**Faza 5. SPRAWDZANIE**

Pytanie	Oczekiwana odpowiedź
1. W jaki sposób sprawdzisz poprawność wykonania zadania?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poprzez pomiary</li> <li>• poprzez ocenę wizualną</li> <li>• poprzez sprawdzenie poprawnego działania instalacji</li> <li>.....</li> </ul>
2. Który z wymienionych sposobów będzie najbardziej odpowiedni?	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poprzez sprawdzenie poprawnego działania instalacji</li> </ul>

W fazie 5 (**Sprawdzanie**) uczniowie powinni stwierdzić, czy zadanie zostało wykonane zgodnie z oczekiwaniami, przyjętymi kryteriami lub założeniami. Odpowiadając na pytania prowadzące, być może sami określą, co powinni sprawdzić i według jakich kryteriów. Finalnym efektem tej fazy powinno być dokonanie przez uczniów samooceny.

Faza 6 (**Analiza**) służy podsumowaniu całego zadania. Może być prowadzona metodą dyskusji – w takim przypadku pytania przewodnie służą jej ukierunkowaniu. Wnioski z dyskusji mogą dotyczyć wszystkich wcześniejszych faz realizacji zadania: od fazy 1 (**Informacje**) (czy uczniowie dysponowali odpowiednią wiedzą przed rozpoczęciem pracy), poprzez fazę 2 (**Planowanie**) (czy zastosowali właściwą metodę, kolejność czynności, narzędzia i przyrządy) aż po fazę 5 (**Sprawdzanie**) (czy przyjęli właściwe kryteria oceny rezultatów zadania). Dyskusja może doprowadzić do ustalenia, co należy zmienić przy kolejnej realizacji takiego lub podobnego zadania.

**Faza 6. ANALIZA****Pytania**

1. Czy kolejność sprawdzania elementów miała wpływ na usunięcie usterki?
2. Czy wykonując zadanie jeszcze raz coś byś zmienił w kolejności działania?
3. Co sprawiło Ci najwięcej problemów?
4. ....

**Przykład zastosowania metody tekstu przewodniego zawodzie technik informatyk<sup>6</sup>**

**Zadanie**

Stwórz w języku HTML stronę WWW składającą się z następujących obszarów:

<sup>6</sup> Autorzy: **Magdalena Ślusarczyk i Aldona Radzikowska** – Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących nr 1 im. Wojciecha Korfańtego w Chorzowie, **Piotr Szkutnik** – Centrum Kształcenia Ustawicznego Ekonomistów im. Ludwika Krzywickiego w Chorzowie.

- › tytuł (u góry),
  - › menu (po lewej stronie),
  - › główna zawartość strony,
  - › stopka (u dołu).
- Podział strony na obszary ma być zrealizowany za pomocą tabeli.

### 1. Informacje

- › Jakie znasz znaczniki języka HTML?
- › Jakie narzędzia potrzebne są do stworzenia strony internetowej?
- › Jakie znasz metody umożliwiające wykonanie podziału strony na wymienione obszary?

### 2. Planowanie

- › Od czego rozpoczniesz wykonywanie strony internetowej?
- › Jak w edytorze tekstu stworzyć szablony strony w języku HTML?
- › W jaki sposób będziesz na bieżąco sprawdzał efekty swojej pracy?
- › Jak ma wyglądać strona, którą stworzysz? (narysuj projekt)
- › Jak zrealizujesz zaplanowany podział strony za pomocą znaczników związanych z tabelą?
- › Jakie atrybuty znacznika <td> odpowiadają za łączenie komórek tabeli w poziomie i pionie?
- › Jakich znaczników użyjesz podczas wypełniania poszczególnych obszarów strony?

### 3. Ustalania

Uzgodnij z nauczycielem sposób wykonania zadania i przystąp do jego wykonania.

(W tej fazie nauczyciel sprawdza, czy uczeń:

- › ma plan działania prowadzący do rozwiązania zadania,
- › prawidłowo wykonał rysunek strony, którą zamierza stworzyć,
- › zna kluczowe dla wykonania zadania znaczniki i ich atrybuty.)

### 4. Wykonanie

- › Pamiętaj o czytelności kodzie.
- › Pamiętaj o zamykaniu znaczników.
- › Pamiętaj o przestrzeganiu logicznej kolejności wykonywania zadania.

### 5. Sprawdzanie

- › Czy w przeglądarce internetowej widzisz podział na zadane w poleceniu obszary?
- › Czy obszary te wypełnione są elementami zgodnymi z ich funkcją (np. tekst, grafika)?
- › Czy kod strony jest poprawny i czytelny?

### 6. Analiza

Na jaką czynność poświęciłeś najwięcej czasu, czy robiłeś ją poprawnie i jak wykonałbyś ją następnym razem?

Czy pomogłaby zmiana kolejności wykonywania czynności?

Jakie inne narzędzia chciałbyś wykorzystać do wykonywania tego zadania?

## Podsumowanie

Przedstawione przykłady zastosowania metody tekstu przewodniego wskazują na jej użyteczność w realizacji zadań o różnym charakterze,

zarówno w kształceniu zawodowym praktycznym, jak i teoretycznym. Osiągnięte efekty kształcenia są związane nie tylko z kwalifikacjami, ale dotyczą również innych efektów zapisanych w podstawie programowej<sup>7</sup>, w tym kształtowania kompetencji personalnych i społecznych oraz organizacji pracy małych zespołów. Wynika to z faktu, że zadania mogą być wykonywane nie tylko indywidualnie, ale również w małych zespołach.

Ponadto metoda tekstu przewodniego:

- › uczy korzystania z różnych źródeł informacji,
- › uczy dobrej organizacji pracy,
- › zmniejsza ryzyko popełnienia błędów,
- › skłania do samooceny oraz analizy wykonanego zadania.

Oczywiście nie wszystkie zadania i ćwiczenia zamieszczone w programie nauczania można zrealizować omawianą metodą tekstu przewodniego. Podejmując decyzję o jej zastosowaniu, warto zastanowić się w szczególności nad możliwością wyodrębnienia sześciu faz realizacji zadania.

Pytania przewodnie mogą zostać użyte nie tylko na zajęciach prowadzonych metodą tekstu przewodniego. Mogą posłużyć jako pytania problemowe, jako pytania w dyskusji dydaktycznej, jako pytania w instruktażu wstępnym (pytania do faz *Informacje* i *Planowanie*) czy jako pytania w instruktażu końcowym (pytania do faz *Ocenianie* i *Analiza*).

Dr Jerzy Kropka jest konsultantem w Pracowni Edukacji Zawodowej i Międzykulturowej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Katowicach.

## Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2014/2015

### ■ KURS DOSKONALĄCY:

- › Planowanie procesu dydaktycznego

Kontakt: dr Jerzy Kropka, tel.: 32 259 98 48,  
e-mail: zawodowe@womkat.edu.pl

<sup>7</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz. U. nr 34, poz. 184 z późn. zm.).

# TEATRY SZKOLNE METODĄ ATRAKCYJNEGO NAUCZANIA O REGIONIE. Na przykładzie zespołu teatralno- -regionalnego *Bombon*

BARBARA I ADAM PODGÓRSCY

**D**ecyzją parlamentu polskiego rok 2015 ustanowiono Rokiem Polskiego Teatru Publicznego. Okazji do podjęcia takiej dyspozycji dostarczyła 250. rocznica powstania Teatru Narodowego w Warszawie. W związku w tym doniosłym jubileuszem w całym kraju odbędzie się mnóstwo znaczących, specjalnych, rocznicowych wydarzeń teatralnych, spektakli, happeningów, warsztatów edukacyjnych<sup>1</sup>.

Bez wnikania w głębię zagadnień jubileuszowych, wydaje się słuszne wykorzystanie obchodów do promowania roli i znaczenia szkolnych formacji teatralnych w wychowywaniu młodego pokolenia Polaków dla kultury oraz wskazywania ich przydatności w edukacji o regionie. Owa przydatność wynika ze specyfiki szkolnych grup teatralnych, które skupiają utalentowanych zapaleńców, działających pod fachową opieką nauczycieli, którzy wzajemnie się inspirując, rozwijając, doskonałą swe umiejętności sceniczne i sięgają po coraz ambitniejszy repertuar.

Właśnie szkolne trupy teatralne podejmują tematy najbardziej ciekawe, najbardziej aktualne, najbardziej konkretne, mocno osadzone w realiach i związane z życiem własnej szkoły oraz miejscowości, a także regionu.

Zaznaczmy z góry: przedsięwzięcie nie jest łatwe. Mówiąc dosadniej – jest bardzo trudne! Wymaga nie lada umiejętności koniecznych do przekonywania i zachęcania podopiecznych, aby poświęcali wolny czas na niezliczone próby. Wymaga strojów i dekoracji. Wymaga pomieszczeń i szaf na rekwizyty. Wymaga wreszcie sceny lub czegoś,

co scenę przypomina. Niemało także kosztuje: wysiłku organizacyjnego, czasu i... oczywiście pieniędzy!

Rezultaty są jednak imponujące i napawające dumą, o czym świadczą dokonania chociażby Amatorskiego Teatru *Pierro*, funkcjonującego od lat pod opieką Anny Morajko w klasie regionalnej w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 im. Gustawa Morcinka w Rudzie Śląskiej Wirku, tamtejszego Zespołu Muzycznego *Gamma* czy zespołu teatralno-regionalnego *Bombon* w Szkole Podstawowej nr 37 im. Kornela Makuszyńskiego w Tychach, kierowanego przez Agatę Cichy.

*Przykład tyskiego „Bombona”, który regularnie gra sztuki po śląsku, choć nie wszyscy uczniowie to „etniczni” Ślązacy, nie stroniąc także od tematów śląskich, promujących regionalne legendy oraz istotne zagadnienia społeczne (np. dyskryminacja dzieci używających godki), pokazuje, że teatr uczniowski to bardzo cenne narzędzie w inicjatywach związanych z edukacją regionalną – twierdzi Marcin Melon, przewodniczący Stowarzyszenia na rzecz Edukacji Regionalnej *Silesia Schola*. – Mam tu na myśli zarówno sztuki pisane w śląskiej godce, ukazujące, że jest ona pełnoprawnym środkiem ekspresji, jak i te poruszające ważne z regionalnego punktu widzenia zagadnienia.*

Zespół teatralno-regionalny *Bombon* powstał prawie 15 lat temu. Nauczycielka, Krystyna Rutkowska, Ślązaczka prowadząca koło regionalne, postanowiła pokazać ze swoją grupą *regionalistów* inscenizację: *Przajemy ci Mikołaju*, na podstawie tekstu Mar-

ka Szołtyśka. Inicjatywę podchwyciła ochoczo Agata Cichy. – *Jestem instruktorem teatralnym i od wielu lat należę do tyskiego teatru alternatywnego BELFEgoR. Tak się zaczęło... realizacja pasji własnych i uczniów na niwie regionalnej. Ja uczyłam się śląskiej godki, dzieci interpretacji i ruchu scenicznego.*

Animatorki zauważyły, że taki rodzaj pracy z uczniami, nie zawsze mającymi korzenie śląskie, przynosi pozytywny efekt. Nikt już nie wstydził się godać po śląsku, ba, dzieci chętniej zaczęły przychodzić na zajęcia, na których uczyły się o regionie, jego kulturze i tradycjach. Do zajęć wykorzystywano metody: scenek, etiud i dram.

Wkrótce pojawiła się kolejna inicjatywa – pokazania sztuki *Czerwony Kapturek, czyli bojka o dziolszce w czerwonyj czopeczce*, również autorstwa Marka Szołtyśka, i stworzenia zespołu, o słodko brzmiącej nazwie *Bombon*. Zredagowano jednocześnie program zajęć teatralno-regionalnych, którego cele główne brzmiały: rozbudzić zainteresowania uczniów kulturą regionalną i kształcić postawy szacunku wobec jej wartości poprzez działania teatralne. Krystyna Rutkowska i Agata Cichy przygotowały z zespołem *Bombon* (z dwoma różnymi rocznikami) adaptacje baśni śląskich: na I Festiwal Baśni Morcinkowskiej *O utopcu, który chciał się ożenić*, a na II Festiwal Baśni Śląskiej – baśń Ondrusza *Tu się żyje bez starości*. Adaptacje zawierały elementy tradycji śląskich, śląskiej godki, tańców, pieśni i wierszy, ale były przełożone na współczesny język teatru. Nagrody główne i nagrody specjalne dla młodych aktorów w obu edycjach festiwalu przypadły właśnie zespołowi *Bombon*.

Na Wojewódzki Konkurs Edukacji Regionalnej pn. *Proszę Was, pozostańcie wierni temu dziedzictwu...* – Jan Paweł II, zorganizowany przez Wojewodę Śląskiego i Kuratorium Oświaty, zespół przygotował jednoaktówkę na podstawie baśni Gustawa Morcinka *Jak górnik Bulandra diabła przechrztył*. Brawurowo zagrane sceny, gdzie górnik Bulandra sprytnie pokonuje diabła, *godo i ryczy po Rokitce*, przyczyniły się do tego, że zespół wygrał półfinały w Tychach. W finałach zmagani konkursowych, *Bombon* pokazał etiudę *Śląskie graczki*

<sup>1</sup> [http://wyborcza.pl/1,91446,17205235,2015\\_\\_\\_Rok\\_Polskiego\\_Teatru\\_Publicznego.html](http://wyborcza.pl/1,91446,17205235,2015___Rok_Polskiego_Teatru_Publicznego.html)

oraz prezentację miasta. Praca, pasja i wiedza grupy dzieci, również z młodszych klas, nienależących do zespołu, pod kierownictwem nauczycieli pasjonatów, regionalistów przyniosła znakomity sukces, I miejsce w województwie śląskim.

Agata Cichy tak wspomina rozmyślanie nad doborem repertuaru: – *Dotarło do mnie, że nie uwzględniliśmy dotąd tego, co dla dziecka w wieku 9 – 12 lat (zresztą nie tylko dla dziecka), jest najważniejsze: rodzina, korzenie, z których się wywodzi i wszystko to, czym nasiąknę od pierwszych chwil życia. Aż zdziwiłam się, że nikt jeszcze nie podjął tematu. Poczułam, że teraz, gdy dochodzi do tak wielu kontrowersji w sprawie Śląska wśród dorosłych mieszkańców naszego wspaniałego regionu; że teraz, gdy dziecko gubi się we współczesnym świecie, często pozbawionym zasad i nastawionym na konsumpcję, zupełnie nie identyfikując się z tą ziemią; należy przywołać wszystko to, co dla rodowitych Ślązaków było świętością. Zrozumiałam po raz kolejny, że trzeba robić swoje! że przyszedł znów czas, by wrócić do głównych założeń mojego zespołu, by w tych dzieciakach, zupełnie innych niż te sprzed 10 lat, obudzić poczucie przynależności do miejsca ich narodzin, by odkryli to, jakie wartości były najdroższe dla ludzi tej ziemi, wrócić do wartości, które są ponadczasowe, nieocenione i dlatego nie można ich zaprzepaścić.*

*Napisałam scenariusz małej formy teatralnej pt. „O pniokach, krzokach i ptokach”, w której chciałam zawrócić uwagę, najpierw moich uczniów, później każdego widza, na fakt, iż są w śląskich szkołach dzieci, które godają po śląsku i się tego nie wstydzą. Ukazać, jak w czasach, panoszenia się trendów zmierzających ku komercjalizacji życia, przemawiania tradycji, zwyczajów i języka kultury zachodu; w czasach zauważanego braku szacunku dla tego, co pochodzi od naszych przodków, lekceważenia całej spuścizny materialnej i duchowej;*

*jak w takich czasach można zachować godność i wszystkie wartości, które cechowały ludzi tej Ziemi.*

*Zapytałam uczniów w klasach, w których uczyć języka polskiego: – Co byście zrobili, gdyby do waszej klasy przyszedł uczeń, który godołby po śląsku? W odpowiedzi usłyszałam gromki śmiech...*

*Zyskałam pewność, że warto zrealizować scenariusz. Postawa dzieci zaczęła się zmieniać od chwili, gdy usłyszeli, że nauczyciel języka polskiego godo po śląsku, gdy dotarło do nich, że główny bohater, Janek z Jankowic, „kery nie boi się godać po ślonsku” w miejskiej szkole, nie jest postacią skazaną na bycie ofiarą; gdy odkryli, że historia opowiadana przez starzików o czasach, gdy na Śląsku żyli w zgodzie: Ślązacy, Niemcy, Polacy, Żydzi, nie jest fikcją wyssaną z palca.*

*Scenariusz „O pniokach, krzokach i ptokach” zdobył I miejsce w IV edycji Wojewódzkiego Konkursu PROFORMA, jednak nie to było dla mnie najważniejsze. Najcenniejsze w tej realizacji, było działanie i wiara w to, co się przekazuje szczerze, prawdziwie... Dzieci są wyculone na fałsz, nie da się im nic wmówić na siłę... Znam swoich uczniów, wiem, jak bardzo ważne są dla nich zasady, do których mogliby się odwołać, a które nie zawsze funkcjonują w ich życiu... Odniesienie do postaw moralnych Ślązaków, pnioków, w tym przedstawieniu, miało zmienić postawę moich uczniów, sprawić, że będą tolerancyjni wobec inności, ale przede wszystkim będą szanować i wdrażać w życie wartości, które tak znakomicie sami prezentowali, wchodząc w rolę swoich bohaterów. Moi uczniowie stali się świadomi, że są Ślązakami i że nie mają się czego wstydzić, będąc Ślązakami, ucząc się godki i w Klubie Odkrywców Tajemnic Śląska Marcina Melona, zdobywać wiedzę o historii, kulturze i wielkich Ślązakach.*

*Sukcesy sprawiły, że zespół Bombon rozrósł się. Bardzo wielu uczniów nie tyle chciało pokazać się na scenie, co grać, posługując się godkom ślon-*

*skom. Marcin Melon napisał kolejny scenariusz dla Bombona, pt. Straszki śląskie, na którego podstawie zespół, zaproszony na finał konkursu malarzkiego Straszki Śląskie – bohaterowie legend, bajek i przywiarek w MDK Południe w Katowicach, barwnie i ekspresyjnie pokazał finalistom i znamienitym śląskim regionalistom przygody współczesnego bajtla, który spotyka śląskie demony, bohaterów dawnych podań wierzeniowych i bajek.*

*Zapowiada się też adaptacja legendy o Karolu Goduli. Sądząc po zapale uczniów, postępach w ćwiczeniu godki, a przede wszystkim zauważalnej ambicji i pragnieniu pielęgnowania tego, co w naszej kulturze śląskiej zachwyca, uda się nie tylko zrealizować te formy teatralne, ale i rozbudzić w kolejnym roczniku naszych uczniów, poczucie śląskiej tożsamości.*

*Zdaniem Marcina Melona **największy grzech popełniany przez opiekunów szkolnych kół teatralnych to brak oryginalności.** – W edukacji regionalnej wciąż wykorzystywane są te same, często dawno już nieaktualne teksty. Marzy mi się, by nauczyciele-regionalisci operowali śląską godką na tyle sprawnie, by samodzielnie tworzyć teksty sztuk. Mogą jednak także korzystać z dziesiątek tekstów sztuk, co roku prezentowanych są z okazji konkursu na najlepsze jednoaktówki po śląsku.*

*Repertuar Bombona i umiejętności animatorek dowodzą, że możliwe jest spełnienie tych postulatów. Wyraźnie uwidacznia się tu atrakcyjność i przydatność teatru uczniowskiego w zmaganiach z dwoma aktualnymi wyzwaniem: odradzaniem się śląskiej tożsamości, świadomości kulturowej, renesansem języka śląskiego w przestrzeni publicznej oraz z potrzebą edukacji regionalnej preferującej właśnie te wartości i dążącej do rozbudzenia zainteresowania uczniów kulturą regionalną oraz kształtowania postawy szacunku wobec jej wartości.*

---

Barbara i Adam Podgórcy są autorami 55 książek i około 4900 publikacji medialnych, dziennikarzami, działaczami obywatelskimi, regionalistami, animatorami kultury, propagatorami języka i tradycji śląskich.

---



# HENRYK SŁAWIK – przykład nieznanego bohatera

ŁUCJA STANICZEK

Kiedy Marszałek Województwa Śląskiego Mirosław Sekuła ogłosił rok 2014 Rokiem Henryka Sławika, osób, które w jakikolwiek sposób kojarzyły tę postać, była garsteczka. Wśród nich społeczności szkół im. Henryka Sławika: Zespół Szkół Budowlanych w Rybniku, Gimnazjum nr 19 w Katowicach, Gimnazjum w Szerokiej. Poza tym jeden czy drugi nauczyciel historii, zapalony regionalista, członkowie Stowarzyszenia im. H. Sławika i J. Antalla. To już wszyscy. Poza Śląskiem sytuacja wyglądała jeszcze gorzej. Mimo że staraniem władz Katowic Henryk Sławik odznaczony był Orderem Orła Białego jako jeden z trzech Ślązaków – tylko w Yad Vaschem posadzono pamiątkowe drzewko i dzięki konsekwentnemu działaniu Henryka Zwi Zimmermana wręczono pośmiertnie Sławikowi Medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. Mimo że Grzegorz Łubczyk wydał trzy książki poświęcone Sławikowi – postać ta ciągle nie była obecna w powszechnej świadomości.

W grudniu 2014 r. z odzyskiwaniem pamięci o bohaterze było znacznie lepiej. Seria przedsięwzięć realizowanych przez IPN, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Kuratorium Oświaty w Katowicach, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, uczelnia, stowarzyszenia, szkoły, spowodowała, że kultura pamięci objęła tego skromnego, ale wielkiego duchem bohatera, który uratował, jak podają badacze tematu, ok. 5000 Żydów. Konferencje, sympozja, wystawy, publikacje, filmy, warsztaty – wiele starań, spośród których najcenniejsze były te, które skierowane były do młodzieży.

Jednym z przedsięwzięć jest stała wystawa zorganizowana w Domu Śląskim w Katowicach pod nazwą *Henryk Sławik – bohater na każdy czas*. Dotychczas zwiedziło ją ponad 1200 osób w grupach zorganizowanych. Realizatorzy wystawy, chcąc poznać efekt oddziaływania edukacyjnego wystawy,

ogłosili konkurs na scenariusz zajęć inspirowanych wystawą. Publikujemy trzy spośród nadesłanych scenariuszy z przekonaniem, że posłużą one kolejnym nauczycielom w upowszechnianiu wiedzy o niezwykłych, a niedocenianych postaciach regionu. Mogą też być inspiracją do tworzenia własnych scenariuszy na temat innych osób, o których pamięć musi być zachowana.

## Scenariusze zajęć dydaktycznych inspirowanych wystawą *Henryk Sławik – bohater na każdy czas*

### Scenariusz 1

Anna Morajko

▶ **Temat lekcji:** *Być bohaterem ponadczasowym...*

*Być bohaterem...*

*Być...*

...



Źródło: <http://www.rok.katowice.pl/>

Motto lekcji

*O kim możemy powiedzieć, że uczynił wystarczająco dużo dla ratowania ludzkich istnień?*

*O tym, kto zapłacił za to własnym życiem!*

prof. W. Bartoszewski

▶ **Klasa:** I liceum ogólnokształcącego

▶ **Czas realizacji:** 45 min

▶ **Zajęcia dydaktyczne:** język polski

▶ **Cele ogólne:**

- ▶ dokładne zapoznanie uczniów z biogramem Henryka Sławika,
- ▶ udowodnienie, że H. Sławik jest bohaterem ponadczasowym (hasło wystawy).

▶ **Cele szczegółowe**

Uczeń wie:

- ▶ kim był H. Sławik,
- ▶ z jakim regionem Polski jego życie było związane,
- ▶ czym zajmował się przed wojną; dlaczego trafił na Węgry,
- ▶ z kim współpracował,
- ▶ czego dokonał,
- ▶ w jakich okolicznościach zginął.

Uczeń potrafi:

- ▶ wyjaśnić hasło wystawy i uargumentować jego słuszność,
- ▶ swobodnie wypowiedzieć się na temat konieczności dbałości o pamięć bohatera,
- ▶ w wypowiedzi wyeksponować terminy dotyczące martyrologii oraz bohaterstwa (związek z wcześniejszymi lekcjami).

Uczeń rozumie:

- ▶ słowa profesora Bartoszewskiego (motto lekcji) – ich zależność od sytuacji autora i związek z omawianą postacią,
- ▶ temat lekcji,
- ▶ słowa H. Sławika wypowiedziane podczas ostatniego spotkania z J. Antallem.

▶ **Metody pracy:** elementy wykładu, przekład intersemiotyczny, prezentacja.

▶ **Formy pracy:** ogólna, grupowa, indywidualna.

▶ **Materiały dydaktyczne:** karty pracy, *Słownik synonimów*, *Słownik terminów literackich*, arkusze szarego papieru, flamastry, karteczki samoprzylepne, taśma klejąca, karty pracy, prezentacja PP ze zdjęciami H. Sławika oraz slajd, na którym znajduje się pismo ustanawiające rok 2014 – Rokiem Henryka Sławika.

▶ **Przebieg lekcji**

**Ogniwo wstępne**

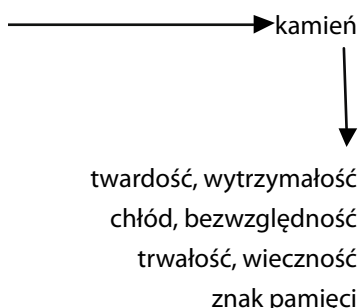
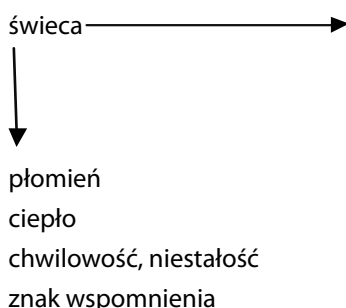
Po wykonaniu czynności związanych ze sprawdzeniem obecności, nauczyciel zwraca uwagę na specyficzne przygotowanie sali do zajęć (stoliki ustawione na wzór kawiarniany, świeczki na stołach oraz kamienie); pyta uczniów, czemu, jak sądzą, służy tak przygotowana sala.

Przewidywane odpowiedzi uczniów: Zajęcia będą miały odmienny charakter; nie będzie to zwyczajna lekcja.

Nauczyciel prosi uczniów o zapalenie świec, włącza nastrojową muzykę, która stanowi tło zajęć i pyta o symbolikę kamieni oraz ognia.

Przewidywane odpowiedzi uczniów: ogień – dobro, ciepło, pamięć, rozświetlenie ciemności; kamień – zimno, trwałość, wieczność, pomnik.

Nauczyciel opierając się na zebranych słowach kluczach, objaśnia uczniom cel zestawienia świec i kamieni (symbolika pamięci w naszej kulturze i judaistycznej); wskazuje także zależność pomiędzy wspomnieniem kogoś a pamięcią.



▶ **Wniosek nauczyciela:** Dopiero, gdy połączymy te dwa symbole, zachodzi zjawisko, na którym nam zależy – TRWAŁA PAMIĘĆ (jak kamień). Można ją zapewnić jednak częstym wspominaniem (w tym wypadku postaci bohatera i jego czynów).

Nauczyciel prosi uczniów, by zapisali temat spotkania:

**Być bohaterem ponadczasowym...**

**Być bohaterem...**

**Być...**

...

**Ogniwo centralne**

Nauczyciel dzieli uczniów na IV grupy (każdy stolik to jedna grupa). Na każdym stole znajdują się kartki szarego papieru, flamastry, kolorowe karteczki. Nauczyciel zapowiada uczniom, że każda z grup będzie miała inne zadanie. Przewidywany czas pracy: 10 min.

▶ **Grupa 1:** Znajdźcie w słowniku znaczenie słowa *bohater*. Wypiszcie na kartce najważniejsze cechy, którymi powinien wyróżniać się ktoś tak właśnie nazwany.

▶ **Grupa 2:** Znajdźcie w słowniku znaczenie słowa: *ponadczasowy*. Sporządźcie mapę myśli, która pomoże w znalezieniu płaszczyzn semantycznych, pomocnych w wyjaśnieniu terminu.

▶ **Grupa 3:** Na podstawie wiadomości zdobytych podczas zwiedzania wystawy poświęconej Henrykowi Sławikowi, uzupełnijcie poniższą tabelę. Po przygotowaniu przepiszcie ją na duży arkusz papieru.

Zakresy informacji	Henryk Sławik
• miejsce urodzenia	
• miasto, w którym żył przed II wojną	
• zajęcia, którym poświęcał się przed wojną	
• postawa wobec zaatakowanej ojczyzny	
• sposób, w jaki dostał się na Węgry	
• zajęcia, którym poświęcał się, będąc na Węgrzech	
• miejsce oraz sposób, w jaki zginął	

▶ **Grupa 4:** Przeanalizujcie dokładnie temat i spróbujcie wyjaśnić jego metaforykę. Powiążcie temat

z problematyką lekcji oraz postacią, o której mowa.

Po czasie przeznaczonym na pracę grupową, nauczyciel wycisza muzykę, sugerując, że czas pracy dobiegł końca. Prosi, by wszyscy bardzo dokładnie przysłuchiwali się swym kolegom i koleżankom, gdyż dopiero całość działań pozwoli na sformułowanie wniosku finalnego.

Poszczególne grupy wychodzą na środek i przedstawiają wypracowany efekt. Nauczyciel nie dopowiada niczego podczas prezentacji grupowych i nie komentuje wystąpień.

**Ogniwo podsumowujące**

Materiały każdej grupy znajdują się na środku sali. Nauczyciel prosi klasę, by uczniowie zamieniali się miejscami tak, aby znaleźć się na chwilę (2 min) we wszystkich innych grupach niż byli dotychczas. Zadaniem uczniów jest przygotować na małych karteczkach te informacje, które, zdaniem poszczególnych uczniów, zostały pominięte, a które mogą wzbogacić materiały podczas podsumowania. Każdy z uczniów zna prace innych grup (były one prezentowane); jeśli chce coś dodać, zapisuje na karteczce i dokleja ją z boku do arkusza. Czas na wykonanie zadania: 6 min (3 grupy po 2 min). Nauczyciel pilnuje czasu – włączając muzykę i wyciszając ją – co jest wskazówką dla uczniów do zmiany grup.

Po wykonaniu ćwiczenia, każda grupa zabiera swój arkusz i wraca do stolika, który zajmowała na początku lekcji. Nauczyciel pyta kolejno grupy o to, czy przyklepiono na ich pla-

kat jakieś nowe informacje (jeśli tak, grupa je omawia i wskazuje ich celowość).

## Karty pracy dla uczniów

Henryk Sławik – na pewno bohater, naprawdę ponadczasowy i po prostu należy o nim pamiętać!

## Karta nr 1

Postać, o której mowa	
Miejsce urodzenia	
Zajęcia, które towarzyszyły mu przed wojną	
Stanowiska, które piastował	
Postawa wobec potrzeb ojczyzny	
Okoliczności pobytu na Węgrzech	
Współpraca z ojczulkiem Polaków	
Okoliczności śmierci bohatera	
Temat lekcji – jego znaczenie	
Ostatnie słowa, które skierował do Antalla (ich wyjaśnienie)	
Odniesienie do cytatu prof. W. Bartoszewskiego	

## Karta nr 2

Znając terminy z lekcji poprzednich, spróbuj napisać kilka zdań o H. Sławiku, wykorzystując podane słowa: <i>prometeizm, holocaust, ofiara, bohater, męczennik, mesjanizm, ofiarność, altruista</i>	
Zaproponuj swój autorski pomysł na upamiętnienie postaci i czynów Henryka Sławika	Opis:
Zbierz wiadomości o tym, kto zorganizował wystawę, kto był za nią odpowiedzialny, gdzie była udostępniona; zwróć uwagę na okoliczności jej powstania; podsumuj wiadomości o H. Sławiku i zapisz sobie konspekt wypowiedzi <i>Wydarzenie kulturalne, które pamiętam</i>	Konspekt:

Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy, stanowiące podsumowanie lekcji. Zapowiada uczniom zadanie domowe i wyjaśnia je.

**Uwaga:**

Osoby, które brały aktywny udział w zajęciach, powinny zostać nagrodzone oceną.

Wniosek końcowy powinien dotyczyć tego, że pomimo zagaszenia świec pamięć o H. Sławiku nie minie; będzie trwała jak kamienie (ich symbol w judaizmie).

W domu uczniowie wykonują te zadania z karty pracy, których nie zdążą zrobić na lekcji.

**Scenariusz 2**

Mirosława Białecka

▶ **Temat:** *Charakter, który zwyciężył przeszkody. Charakterystyka Henryka Sławika.*

▶ **Zajęcia dydaktyczne:** lekcja języka polskiego w gimnazjum

**▶ Cele lekcji**

a) Wiadomości

Uczeń:

- ▶ zna biografię Henryka Sławika,
- ▶ rozumie, że wystawa muzealna jest tekstem kultury.

b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- ▶ nazwać cechy charakteru i uzasadnić je przykładami zachowań,
- ▶ pokazać, jakie cechy ujawniają się na poszczególnych etapach życia i w jaki sposób wpływają na wybory bohatera oraz pozwalają mu przezwyciężyć różne życiowe przeszkody,
- ▶ wykorzystać materiały źródłowe, fotografie, eksponaty znajdujące się na wystawie,
- ▶ pracować z tekstem,
- ▶ pracować w zespole.

▶ **Metody i formy pracy:** praca z tekstami kultury – biografia, zdjęcia, praca w grupach.

▶ **Materiały dydaktyczne:** zdjęcia eksponatów z wystawy, fragmenty biografii H. Sławika.

**▶ Przebieg lekcji****Faza przygotowawcza:**

- ▶ przedstawienie uczniom celów lekcji,
- ▶ zapisanie na tablicy tematu lekcji.

**Faza realizacji**

1. Przypomnienie najważniejszych fragmentów wystawy *Henryk Sławik – bohater na każdy czas*. Uczniowie opowiadają krótko, co zrobiło na nich największe wrażenie.
2. Podział klasy na 5 grup. Każda grupa musi zająć się jednym okresem z życia bohatera (uczniowie losują tematy):
  - ▶ Dzieciństwo.
  - ▶ Młodość.
  - ▶ Życie w Katowicach.
  - ▶ Na węgierskiej ziemi.
  - ▶ Więzienie i śmierć.
3. Uczniowie otrzymują do wypełnienia kartę pracy, na której znajdują się zdjęcia z wystawy, a także fragmenty biografii dotyczące wylosowanego okresu. Ich zadaniem jest dostrzeżenie i nazwanie cech, jakie

ujawniły się w danym okresie oraz udowodnienie, że miały one wpływ na wybory moralne i umiejętność przewycięzania trudności. Przykład: Wrażliwość na ludzką krzywdę – bronił najbardziej pokrzywdzonych grup społecznych, np. górników w Giszowcu, choć przysparzało mu to wrogów.

4. Uczniowie przedstawiają efekty swojej pracy – zapisują spostrzeżenia na tablicy. Z zapisków powstaje charakterystyka bohatera.

#### Faza podsumowująca:

- ocena działań uczniów,
- wpisanie notatki do zeszytu.

#### ➤ Zadanie domowe (do wyboru):

1. Która część wystawy zrobiła na tobie największe wrażenie i dlaczego?
2. Wyobraź sobie, że jesteś jednym z uratowanych przez Sławika dzieci. O co chciałbyś zapytać swojego wybawcę?
3. Czy chciałbyś mieć takiego przyjaciela jak Henryk Sławik?

#### ➤ Bibliografia

1. Kurpierz T., Luty M.: *Henryk Sławik (1894–1944) – sprawiedliwy socjalista* (Biuletyn IPN nr 7/2011).
2. Łubczyk G.: *Henryk Sławik. Wielki zapomniany bohater trzech narodów*. Rytm, Warszawa 2008. ISBN 978-83-7399-303-7.
3. Łubczyk G.: *Polski Wallenberg. Rzecz o Henryku Sławiku*. Rytm, Warszawa 2003. ISBN 83-7399-038-0.

### Scenariusz 3

Tomasz Świdergał

➤ **Temat:** *Henryk Sławik: Zwyczajny – niezwykły*.

➤ **Zajęcia dydaktyczne:** lekcja historii w gimnazjum

➤ **Cele dydaktyczne i wychowawcze:**

- podniesienie świadomości obywatelskiej i patriotycznej,
- wzrost wartości moralnych.

Przygotowanie sali: ustawienie krzesel w kręgu, opcjonalnie przygotowanie

rzutnika multimedialnego, komputera lub tablicy multimedialnej.

Uczniowie zwiedzali wcześniej wystawę poświęconą Henrykowi Sławikowi w Domu Śląskim.

#### ➤ Przebieg lekcji

##### Faza 1: *Sławik – twardy śląski „chop”*

Ćwiczenie wprowadzające. Nauczyciel zadaje pytanie: Jaki czyn współczesny człowiek zakwalifikowałby jako bohaterski?

1. Uczniowie przez 5 min podają przykłady bohaterstwa, nauczyciel wspomaga ten proces wyświetleniem filmu o bohaterze ostatnich czasów, np. policjanta ratującego dziecko, ucznia ratującego rówieśnika (źródło: Internet, materiały prasowe).
2. Nauczyciel podsumowując wyżej podane przykłady, przywołuje postać Henryka Sławika, opowiada krótko o jego losach, ze szczególnym naciskiem na lata, w których Sławik pracował jako redaktor „Gazety Robotniczej” i często przebywał w katowickim areszcie, gdzie trafiał za sprawą przeciwników politycznych.
3. Nauczyciel przytacza przykłady łamania praw wolności słowa w Meksyku, na Kubie, w Rosji (źródło internet, np. *Human Right Watch*, ONZ), przywołując kontekst widzianej wcześniej wystawy. Nauczyciel zadaje pytanie: Czy przytoczone przypadki łamania wolności słowa dziennikarzy w przeszłości i współcześnie różnią się od siebie? Czy uczniowie znają inne przykłady?
4. Nauczyciel podsumowuje dyskusję stwierdzeniem, że wszyscy powinniśmy się cieszyć z tego, iż żyjemy w demokratycznym kraju, gdzie przestrzega się prawa prasowego i szanuje prawa obywatelskie niezależnie od poglądów politycznych. Wszyscy powinniśmy być wyczuleni na ewentualne przypadki łamania takich praw i razem im przeciwdziałać.

##### Faza 2: *Sławik – ojciec*

1. Nauczyciel wyświetla slajdy, na których pokazane są zdjęcia Henryka Sławika z żoną i córką, a także skan kartek z pamiętnika córki, w którym zachował się wpis naszego bohatera.

ra. Pojawiają się wraz z nimi przepisane wyraźną czcionką zadania:

*Chińczycy mają bardzo starą kulturę. Głównym filarem tej kultury jest kult dla rodziców, szczególnie dla matki (...), która wszystko ofiarowuje dzieciom. Tego przejawu prawdziwej, głębokiej kultury nie przekreśli żadna jak najbardziej zmechanizowana cywilizacja współczesna. Ja zawsze wspominałem z tkliwością moją matkę i żałuję, że jej nieraz sprawiałem wiele kłopotu.*

*Ucz się z powagą. To czego się rzetelnie nauczysz w młodości, przyda ci się z życia. (...) Czemu więcej się nauczysz, tym lepiej będzie ci w życiu.*

*Największym błędem uzdolnionego młodego człowieka jest jego pewność, że zawsze da sobie jakoś radę (...). Dlatego też najbardziej przeciętny uczeń lub uczennica dochodzą najdalej w życiu. Mają oni tę zaletę, że są pilni, a to jest większa zaleta niż talent.*

Uczniowie oceniają, czy wpisy Henryka Sławika w pamiętniku córki są aktualne do dziś.

2. Po krótkich odpowiedziach nauczyciel opisuje moment w życiu Sławika, w którym córka Krystyna prosi go o wyjazd do bezpiecznej Szwajcarii wraz z mamą. Henryk Sławik odpowiada jej: *Dziecko moje, nie mogłem tych wszystkich ludzi, powierzonych mojej opiece tak, po prostu, zostawić.* To zdanie powinno być wyświetlone na rzutniku. Uczniowie oceniają ofiarę kochającego ojca, który dla ratowanych obcych, opuszczonych i osieroconych dzieci, odmawia ucieczki wraz ze swą rodziną w bezpieczne miejsce.

##### Faza 3: *Znani czy nieznani?*

1. Na rzutniku pojawiają się trzy nazwiska: Ernesta Motzka, Oskara Schindlera, Ireny Sendlerowej. Nauczyciel pyta uczniów, czy znają te postacie i czy wiąże je coś z Henrykiem Sławikiem. Zapewne przeważająca część uczniów nie będzie wiedziała nic na temat katowiczana Ernesta Motzki. Uczniowie wypowiadają się na temat znanych im postaci (Oskar Schindler, Irena Sendlerowa), po kilku wypowiedziach prowadzący lekcję rozdaje biogramy Ernesta

Motzki – zapomnianego bohatera, który, jak Henryk Sławik, czeka na powrót do powszechnej świadomości. Uczniowie po przeczytaniu biogramu wyrażają swoje zdanie na temat tej postaci.

2. Na koniec nauczyciel zadaje pytanie: Jakie cechy musi posiadać człowiek, który postępował jak Henryk Sławik i inni bohaterowie?
3. **Zadaniem domowym** może być rozmowa z osobą starszą (dziadkiem, babcią, pradziadkami, star-

szymi osobami, sąsiadami) na temat odwagi w czasach wojny lub przełomowych wydarzeń w historii naszego kraju i regionu. Historie można nagrać na dyktafon lub spisać. Jest to zadanie nieobowiązkowe.

Alternatywą tego zadania jest opracowanie notatki biograficznej Ernesta Motzki z przeznaczeniem do zamieszczenia w Wikipedii.

#### ▣ Bibliografia:

1. Felsenburg Muller A.: *Sie verand-*

*ern die Welt*. Fredebaul&Koennen, 1967.

2. Folder *Henryk bohater nas każdy czas* – wystawa w Domu Śląskim.
3. <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/895813,rodzina-ernsta-motzki-slaskiego-schindlera-odnaleziona-w-rybniku,2,id,t,sa.html>
4. Łubczyk G.: *Henryk Sławik – Wielki zapomniany bohater trzech narodów*. Rytm, Warszawa 2008. ISBN 978-83-7399-303-7.

Dr Łucja Staniczek jest wiceprezesem Związku Górnośląskiego, polonistką, inicjatorką i współorganizatorką takich przedsięwzięć edukacyjnych, jak: Olimpiada Wiedzy o Górnym Śląsku, Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Regionalistów; inicjatorką, współautorką i koordynatorem programu *Górny Śląsk. Program edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia*; Anna Morajko jest nauczycielką języka polskiego i historii w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr II im. Gustawa Morcinka w Rudzie Śląskiej; Mirosława Białecka jest nauczycielką języka polskiego w Gimnazjum nr 3 w Jastrzębiu-Szerokiej; Tomasz Świdergał jest nauczycielem historii w Gimnazjum nr 19 w Katowicach.

**NOWE** inspiracje  
Festiwal edukacyjny „WOM” 2015

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach  
serdecznie zaprasza nauczycieli na:

## Festiwal Edukacyjny *Nowe Inspiracje* – „WOM” 2015 oraz XVIII Giełdę Wydawców

które odbędą się w siedzibie ośrodka 25 kwietnia 2015 r.,  
w godzinach 9.00 – 14.00

W programie warsztaty metodyczne, spotkania autorskie, pokazy dydaktyczne.

Nauczyciele będą mieli okazję poznać nowości wydawnicze, nowatorskie metody pracy z uczniami i te służące osobistemu rozwojowi.

Szczegóły: [www.womkat.edu.pl](http://www.womkat.edu.pl)

## Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2014/2015

### ■ KURSY DOSKONALĄCE:

- Edukacja regionalna w gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej – planowanie, realizacja, ewaluacja zgodnie z podstawą programową
- Edukacja regionalna w projektach edukacyjnych
- „Ślōnskö möwa”

Kontakt: Małgorzata Łukaszewska, tel.: (32) 258 13 97 w. 208  
e-mail: [mlukaszewska@womkat.edu.pl](mailto:mlukaszewska@womkat.edu.pl)

- Blog biblioteczny – tworzenie atrakcyjnego miejsca w sieci
- Bibliotekarz jako broker informacji
- Kulturotwórcza rola biblioteki szkolnej

Kontakt: Aldona Ferdyn, tel. tel.: 32 258 13 97 w. 201,  
e-mail: [aferdyn@womkat.edu.pl](mailto:aferdyn@womkat.edu.pl)

# O CZYM JEST TA LEKCJA? – KOŃCZY SIĘ O 10.45.

DOROTA TOBIASZ



Poniższy scenariusz uzyskał  
I miejsce  
w kategorii  
szkół ponadgimnazjalnych  
w

## IV Wojewódzkim Konkursie na Najciekawszy Scenariusz Lekcji Języka Polskiego

pod patronatem Wicemarszałka  
Województwa Śląskiego,  
zorganizowanym przez  
RODN „WOM” w Katowicach  
i zespół doradców  
języka polskiego.

### Scenariusz lekcji dla III klasy liceum ogólnokształcącego

▶ **Temat:** *O czym jest ta lekcja? – Kończy się o 10.45.*

▶ **Cel lekcji:**

▶ interpretacja utworu W. Szymborskiej pt. *Na wieży Babel* w kontekście pojęcia *logosu*.

▶ **Cele szczegółowe:**

- ▶ pojęcie *logosu* na podstawie *Biblii* i elementów etymologii języka polskiego,
- ▶ wyjaśnienie toposu *Wieży Babel* na podstawie *Biblii* i obrazu Bruegla,
- ▶ przypomnienie pojęcia komunikacji w kontekście schematu Jacobsona,
- ▶ wyjaśnienie pojęcia *językowy obraz świata*,
- ▶ ćwiczenie umiejętności interpretacji tematycznych fragmentów *Biblii*,
- ▶ doskonalenie umiejętności korzystania ze słownika etymologicznego języka polskiego,

- ▶ ćwiczenia interpretacyjne tekstu poetyckiego,
- ▶ doskonalenie umiejętności formułowania wniosków,
- ▶ utrwalenie nowo poznanych wiadomości.

▶ **Metody i formy pracy:** indywidualna praca ucznia podyktowana zagadnieniami (karty pracy, praca ze słownikiem); heureka; praca w grupach.

▶ **Materiały i środki dydaktyczne:**  
A. Brückner: *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 1993

(ewentualnie ksero strony 475); małe kartki podklejane; P. Bruegel: *Wieża Babel*; W. Szymborska: *Na wieży Babel*; karty pracy.

▶ **Przebieg lekcji**

1. Nauczyciel bez słowa zapisuje na tablicy temat lekcji, po czym (również bez słowa) rozdaje karty pracy nr 1 (milczenie jest istotnym elementem lekcji – stanowi kontrast dla późniejszego słowa).
2. Uczniowie prezentują wyniki swojej pracy, przedstawiając pierwotne rozumienie słowa (ok. 5 min).

Przykładowe odpowiedzi:

- Słowo ma moc sprawczą i jest przymiotem Boga.
- Człowiek ma Boską moc posługiwania się słowem i kreowania rzeczywistości.
- Słowo daje człowiekowi władzę nad światem.
- Słowo zbliża człowieka do sacrum i oddala od świata zwierząt.

#### Karta pracy nr 1

Czas pracy: 10 min

Na podstawie znaczenia słowa *logos* oraz trzech cytatów z *Biblii* odpowiedz na poniższe pytania.

Gr. *logos* – słowo, ale także: rozum, przeznaczenie, Druga Osoba Boska.

- *Wtedy Bóg rzekł: „Niechaj się stanie światłość!” I stała się światłość. Bóg widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą.*
- *Ulepiwszy z gleby wszelkie zwierzęta lądowe i wszelkie ptaki powietrzne, Pan Bóg przyprowadził je do mężczyzny, aby przekonać się, jaką on da im nazwę. Każde jednak zwierzę, które określił mężczyzna, otrzymało nazwę „istota żywa”. I tak mężczyzna dał nazwy wszelkiemu bydłu, ptakom powietrznym i wszelkiemu zwierzęciu polnemu (...)*
- *A słowo ciałem się stało i mieszkało między nami*

– Co to znaczy, że Bóg rzekł?

.....

– Co to znaczy, że mężczyzna dał nazwy zwierzętom?

.....

– Jaką słowo ma moc?

.....

3. Nauczyciel podsumowuje rozważania, zwracając uwagę uczniów, że pierwotnego *logosu* należy również szukać w etymologii języka polskiego (ok. 5 min). Uczniowie otrzymują zadanie odszukania słowa *rzecz* w *Etymologicznym słowniku języka polskiego* Aleksandra Brücknera (lub na skserowanej stronie). Wskazany uczeń wyjaśnia: *Rzecz* to pierwotnie *mowa, słowo*. Nauczyciel zapisuje na tablicy poniższe słowa:

- **narzeczeni**
- przy**rzeczenie**
- **rzecze, rzekł, rzec**

Zadaje pytania ogółowi klasy:

• Na podstawie poniższych wyrazów udowodnij pierwotne znaczenie słowa *rzecz*.

Przykładowe odpowiedzi: każdy z wyrazów ma w temacie słowo *rzecz*, tak więc słowo to zostało użyte w następujących kontekstach: *związku na słowo, bycia po słowie, dania danego słowa oraz mówienia*.

• Dlaczego Bóg w *Biblii* zawsze *rzecze*, a nie *mówi*?

Przykładowe odpowiedzi: tłumacze *Biblii* użyli pierwotnego słowa *rzecz*, gdyż chcieli nadać tekstowi formę bardziej archaiczną, odwołując się do znaczenia pierwotnego *logosu*, w którym słowo jest odbiciem rzeczywistości i na odwrót.

• Wyjaśnijcie, co oznacza więc słowo *rzeczywistość*?

Przykładowe odpowiedzi: rzeczywistość jest to świat odbity w słowie.

4. Nauczyciel wprowadza pojęcie językowego obrazu świata (ok. 5 min). Zapisuje na tablicy następujące słowa:

- świat
- święto
- świt

• Jaki pierwotny sposób rozumienia świata można zaprezentować na podstawie podanych językowych podobieństw?

Przykładowe odpowiedzi: Świat o świecie wyłaniał się wraz ze wschodzącym słońcem, co oznacza święto światła lub Boga, który ten świat stwarza.

• Na podstawie powyższego ćwiczenia wyjaśnijcie pojęcie: *językowy obraz świata*.

Przykładowe odpowiedzi: Jest to wiedza o świecie, poglądy, wiara, które jawią się w języku człowieka.

5. Nauczyciel skłania uczniów do podsumowania dotychczasowych rozważań (ok. 10 min). Pisze na tablicy: Jaką funkcję dla człowieka pełni słowo-język? Każdy uczeń otrzymuje kilka klejących się kartek, na których zapisuje refleksje na ten temat na podstawie wcześniejszych ćwiczeń. Następnie podchodzi i nakleja kartki na tablicy pod zapisanym wcześniej pytaniem. Nauczyciel czyta odpowiedzi uczniów.

Przewidywane odpowiedzi:

- Język jest odbiciem wiedzy o świecie.
- Język-wiedza daje władzę nad światem.
- Język jest odbiciem poglądów i emocji człowieka.
- Język ma moc sprawczą.
- Język powinien być odbiciem rzeczywistości – ma służyć wyrażaniu prawdy.
- Język jest skarbnicą wiedzy o przodkach.

6. Nauczyciel wprowadza pojęcie funkcji komunikacyjnej języka na podstawie obrazu P. Bruegla pt. *Wieża Babel* (5 min). Wyświetla go za pomocą rzutnika. Kieruje polecenia do wybranych uczniów:

- Zaprezentuj mit o wieży Babel.
- Czym w micie o wieży Babel jest mowa-język dla człowieka?

Przykładowe odpowiedzi: Mowa jest siłą człowieka, dzięki której zbliża się do Boga, okazuje swą moc.

Mowa pozwala ludziom jednoczyć działania i budować cywilizację.

- Objaśnij na podstawie mitu, co stało się z pierwotnym *logosem*? Dlaczego komunikacja międzyludzka została utrudniona?

Przykładowe odpowiedzi: Pierwotna mowa-jednia została rozbita na wielość języków. Komunikacja została utrudniona, gdyż ludzie nie rozumieją się wzajemnie.

- Jakie dostrzegacie związku pomiędzy historią biblijną a obrazem?

Przykładowe odpowiedzi: Niedokończona budowla na obrazie jest przedstawieniem niemożności komunikacyjnej człowieka.

• Przypomnijcie zasady udanej komunikacji, odwołując się do schematu Jacobsona (materiał jest znany uczniom z pierwszej klasy).

Przykładowe odpowiedzi: Między nadawcą i odbiorcą musi być zachowany kontekst, kod, kontakt.

7. Nauczyciel zapoznaje uczniów z wierszem *Na wieży Babel* W. Szymborskiej (ok. 5 min). Dwoje uczniów odczytuje wiersz z podziałem na role.

8. Klasa dzieli się na 6 grup 4-osobowych. Omawiają w nich problematykę utworu. Czas pracy: 10 min, prezentacje: ok. 10 min.

**1 grupa** – Za pomocą pantomimy przedstawicie sytuację ukazaną w wierszu.

**2 grupa** – Na podstawie wypowiedzi kobiety scharakteryzujcie jej postać.

**3 grupa** – Na podstawie wypowiedzi mężczyzny scharakteryzujcie jego postać.

**4 grupa** – Opowiedzcie historię związku kobiety i mężczyzny na podstawie przesłanek z wiersza.

Przewidywane odpowiedzi:

**2 grupa** – np.: Kobieta jest emocjonalna, w jej wypowiedzi widać przywiązanie do szczegółu, posługuje się rzeczowym opisem, jest zdolna do wyrażania emocji, nadal kocha mężczyznę, choć poddaje się decyzji o rozstaniu.

**3 grupa** – np.: Mężczyzna jest skłonny do abstrakcji, ubarwień, niezdolny do bezpośredniego wyrażania uczuć, skupiony na sobie i swoich przeżyciach.

**4 grupa** – np.: Związek przeżywa kryzys. Mężczyzna i kobieta mówią *różnymi językami*, nie potrafią z sobą rozmawiać. Poszukując więzi, zrozumienia, wzajemnie się zdradzali. Mimo łączących ich uczuć, podejmują decyzję o rozstaniu, co jest jedynym komunikatem, który ich łączy.

9. Uczniowie wykorzystują wspólne omówienia wiersza do indywidualnych wniosków interpretacyjnych przedstawionych w formie karty pracy nr 2.

Uczniowie oddają karty nauczycielowi do oceny.

**Karta pracy nr 2**

Czas pracy: 10 min

1. Napisz tezę interpretacyjną wiersza: 1 pkt.  
 .....  
 .....
2. Napisz dwa argumenty potwierdzające tezę: 2 pkt.  
 .....  
 .....
3. Zaprezentuj dwa konteksty, które można wykorzystać do interpretacji wiersza. 1 pkt.  
 .....  
 .....
4. Zaprezentuj budowę utworu. Jaki jest jej związek z interpretacją wiersza? 2 pkt.  
 .....  
 .....

**Karta pracy nr 3**

Czas pracy: 5 min

Podkreśl ten wniosek, który jest dla Ciebie najważniejszy (uzasadnij swój wybór) oraz dopisz własny:

1. Słowo czyni człowieka podobnym Bogu.
2. Słowo daje człowiekowi władzę i wyróżnia człowieka z reszty stworzenia.
3. *Logos* utracił swoje znaczenie, a każde słowo ma kilka synonimów.
4. Komunikacja międzyludzka jest bardzo trudna i na to, jak rozumiemy drugiego człowieka, mają wpływ różnorodne czynniki.
5. ....

**Przykładowe odpowiedzi:**

- Utwór prezentuje niemożność komunikacji kobiety i mężczyzny, przedstawiając ich w sytuacji nieudanego dialogu.
- Kobieta i mężczyzna mają inny sposób obserwacji i wyrażania rzeczywistości, dlatego też nie potrafią rozmawiać, zachowując ten

same kontekst. Nie odpowiadają na swoje pytania, jedynie komunikat o rozstaniu przez chwilę ich łączy.

- P. Bruegel: *Wieża Babel*, schemat Jacobsona.
- Jest to liryka sytuacyjna, która prezentuje bohaterów w sytuacji pozornego dialogu. Składa się z poszczególnych sekwencji – py-

tania i odpowiedzi, które najczęściej wzajemnie się nie łączą treściowo. Taka budowa nawiązuje do problematyki niemożności porozumienia się kobiety i mężczyzny.

10. Uczniowie w grupach (np. 4-osobowych) piszą własną wersję wiersza *Na wieży Babel* – o porozumieniu pomiędzy uczniem i nauczycielem (10 min). Odczytują prace.
11. Wnioski z lekcji. Nauczyciel rozdaje kartki każdemu uczniowi z zapisanymi wnioskami – karta pracy nr 3.

Jeśli starczy czasu, uczniowie odczytują wnioski podkreślone i dopisane.

**► Komentarz nauczyciela**

Powyższą lekcję przeprowadzałam kilkakrotnie w klasach trzecich liceum. Pierwotnie temat języka i *logosu* wykorzystywałam na wstępnych lekcjach w pierwszej klasie, jednak ostatecznie postanowiłam omówić ten temat w trzeciej klasie jako kontekst do utworu W. Szymborskiej. Pozwoliło mi to uzyskiwać od młodzieży dojralsze wnioski, dotyczące nie tylko języka, ale relacji interpersonalnych. Dodatkowo dzięki lekcji uczniowie uzyskują świetny kontekst do prac dotyczących języka lub językowego obrazu świata.

Temat lekcji pochodzi z fragmentu utworu napisanego przez młodzież w punkcie 10 lekcji.

**► Bibliografia:**

1. Dąbrowska A.: *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*. Warszawa 1998.
2. Pisarek W.: *Słowa między ludźmi*. Warszawa 1986.
3. Walczak B.: *Język zwierciadłem kultury, czyli nasza codzienna polszczyzna*. Poznań 1988.